

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра іншомовної освіти і міжкультурної комунікації

ДИПЛОМНА РОБОТА
Магістр

Галузь знань _____ 01 Освіта/Педагогіка _____

Спеціальність 014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська))

на тему: Формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів
на основі використання ментальних карт

ДРСОА.016105.01.01

Виконала: студентка 2-го курсу _____ С. В. Павлюк
група СОАм-20-1

Керівник
д-р пед. наук, проф. _____ Н. М. Бідюк

До захисту допускаю:
Зав. кафедри іншомовної освіти і
міжкультурної комунікації
д-р пед. наук, проф.
_____ 2021р. _____ Н. М. Бідюк

Хмельницький, 2021

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет _____

Кафедра _____

Освітній рівень _____

Галузь знань _____

Спеціальність _____

Освітня програма _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ**

Прізвище, ім'я, по-батькові

1 Тема роботи _____

Керівник роботи _____

Затверджена наказом ректора університету від _____ № _____

2 Строк подання студентом роботи на кафедру _____

3 Вихідні дані до роботи: _____

4 Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

5 Перелік графічного матеріалу _____

АНОТАЦІЯ

Павлюк С.В. Формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів на основі використання ментальних карт. – Дипломна робота магістра.

Дипломна робота магістра на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 014.02 – Середня освіта (Мова та література (англійська)). – Хмельницький національний університет, факультет міжнародних відносин і права, кафедра іншомовної освіти та міжкультурної комунікації, наук. кер.: д-р. пед. наук, проф. Бідюк Н. М. – Хмельницький, 2021.

Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, із них – 70 сторінок основного тексту. Робота містить 3 додатки та 95 джерел посилань.

Ключові слова: іншомовна лексична компетентність, учні п'ятих класів, вчитель, система вправ, ментальні карти.

Дипломна робота магістра присвячена дослідженню процесу формування іншомовної лексичної компетентності учнів середньої школи з використанням ментальних карт.

У дипломній роботі визначено основні проблеми і особливості формування іншомовної лексичної компетентності. Висвітлено зміст, цілі, ключові етапи формування даного виду компетентності. Розглянуто техніку розроблення та використання ментальних карт. Визначено основні критерії, за якими перевірено ефективність розробленої системи вправ для розвитку іншомовної лексичної компетентності в освітньому процесі учнів 5-х класів.

Підпис автора

Дата подання роботи до захисту

SUMMARY

Pavliuk S.V. Developing Foreign-Language Lexical Competence in the 5th Grade Students by Using Mind Maps. – Master’s thesis.

Thesis for acquiring Master’s degree in specialty 014.02 – Secondary education (Language and Literature (English)). – Khmelnytskyi National University, Faculty of International Relations and Law, Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication, scientific supervisor:: Doctor of Pedagogical Sciences, Proffesor Bidyuk N. – Khmelnytskyi, 2021.

The paper consists of 96 pages, the main text comprising 70 pages. Illustrated material is presented in 6 tables. The work contains 3 appendices and 95 cited sources.

Key words: foreign language competence, fifth grade students, teacher, system of exercises, mental maps.

The master's thesis is aimed at investigating the process of developing foreign lexical competence of secondary school students by using mental maps.

The diploma paper identifies the main problems and peculiarities of foreign lexical competence formation. The content, goals, and key stages of forming this type of competence are presented. The technique of developing and using mind maps has been discussed. The main criteria by which we checked the effectiveness of the developed system of exercises are indicated.

Author’s signature

The date of the work submission to defence

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	6
1 Теоретичні основи формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів на основі використання ментальних карт.....	9
1.1 Проблема формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів у методичній літературі.....	9
1.2 Компонентна структура та особливості формування іншомовної лексичної компетентності в учнів 5-х класів.....	20
1.3 Ментальні карти як засіб формування іншомовної лексичної компетентності.....	35
2 Методика формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів на основі використання ментальних карт.....	46
2.1 Система уроків з використанням ментальних карт для навчання лексики учнів 5-х класів.....	46
2.2 Експериментальна перевірка ефективності методики формування Іншомовної лексичної компетентності з використанням ментальних карт...	53
2.3 Методичні рекомендації щодо використання ментальних карт на уроках з англійської мови з метою формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів.....	62
Висновки.....	68
Перелік джерел посилання.....	71
Додаток А Приклади розроблених ментальних карт.....	81
Додаток Б Розроблені тестові завдання для перевірки рівня знань учнів.....	82
Додаток В Система розроблених уроків.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Спілкування є важливою складовою нашого повсякденного життя. Існує безліч видів спілкування, але мовлення є базовим способом передачі інформації між людьми. Лексика – це те, за допомогою чого людина висловлює свої почуття, думки, погляди і враження.

Відповідно до вимог Концепції Нової української школи головне завдання учнів під час проходження курсу іноземної мови – опанувати використання адекватної лексики в навчальному процесі. Вчитель повинен навчити учнів використовувати цю лексику в ситуативно-варіативному спілкуванні. Існує безліч навчальних планів і програм (наприклад В. Редька [60], О. Ніколаєвої [44]), у яких особлива увага зосереджується на розвитку в учнів рецептивних і репродуктивних навичок; поглибленні знань про лексичний склад мови; покращенні вмінь вживати лексичні одиниці у різних ситуаціях і контекстуально. Рівень знань учнів перевіряється міжнародним дослідженням якості PISA. Кожного року програма має провідну компетентність, за якою проводиться перевірка результативності, тому формування лексичних навичок – одне з головних завдань у формуванні іншомовної лексичної компетентності [42].

Іноді, у зв'язку з браком концентрації уваги й візуалізації матеріалу, процес вивчення іноземної мови стає складним і проблемним для учнів. Щоб полегшити процес запам'ятовування лексичного матеріалу, вчителю рекомендовано презентувати інформацію з використанням наочності. Таким чином він дає учням можливість запам'ятати більше інформації й краще зрозуміти сутність навчального матеріалу.

Одним із прикладів наочності є використання техніки ментальних карт. Під час їх створення учні здатні проявити свою креативність, а також автоматично запам'ятати невідомі раніше лексичні одиниці. Окрім того, за допомогою цих карт учитель здатен допомагати учням покращити рецептивні й репродуктивні лексичні навички. Цей прийом візуалізації допомагає охопити

будь-яку тему, адже варіативність і зовнішній вигляд карт можуть бути абсолютно різними в залежності від завдання або ідей учнів.

Проблему формування іншомовної лексичної компетенції досліджували такі вітчизняні вчені: В. Борщовецька [6], М. Бурлакова [7], Ю. Гнаткевич [14], І. Зимня [24], Н. Гез [13], П. Гурвич [15], В. Коростильова [34], Р. Мартинова [41], О. Тарнопольський [66], А. Царьова [95]. До іноземних вчених, що розглядали аспект формування даного виду компетентності, належать: С. Вебб (S. Webb) [94], Б. Лауфер (B. Laufer) [80], П. Нейшн (P. Nation) [86], П. Робінсон (P. Robinson) [89], Н. Шмідт (N. Schmitt) [91]. Дослідженням впливу ментальних карт займалися: Т. Бюзен (T. Buzan) [8], Б. Санто (B. Santo) [90], Б. Твісс (B. Twiss) [92].

Лексичний аспект у формуванні іншомовної компетентності 5-х класів відіграє вагомий роль, але методи й вправи щодо його вдосконалення є недостатньо опрацьованими. Цим ми можемо пояснити вибір теми нашого дослідження: «Формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів на основі використання ментальних карт».

Об'єкт дослідження – процес розвитку іншомовної компетентності учнів 5-х класів на уроках англійської мови.

Предмет дослідження – система вправ для формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів засобами ментальних карт.

Мета дослідження – розробити й експериментально перевірити ефективність використання ментальних карт в навчальному процесі для формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів.

Згідно з метою дослідження сформульовано основні завдання:

1. На основі аналізу методичної літератури з'ясувати сутність основних понять та особливості формування іншомовної компетентності учнів 5-х класів.

2. Визначити компонентну структуру іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів.

3. Дослідити техніку розроблення та використання ментальних карт для формування іншомовної компетентності учнів 5-х класів.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність системи вправ для формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів на основі ментальних карт.

5. Розробити методичні рекомендації щодо використання ментальних карт на заняттях з іноземної мови для формування лексичної компетентності учнів 5-х класів.

На різних етапах наукової роботи використано такі групи методів:

– теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення для опрацювання наукової й навчально-методичної літератури, зіставлення різних поглядів на проблему дослідження, її поняттєвого апарату, обґрунтування формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів.

– емпіричні: анкетування, спостереження, бесіди з учасниками освітнього процесу; педагогічний експеримент, що проводився з метою перевірки ефективності запропонованої системи вправ;

– математичної статистики для кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, доведення ефективності експериментального навчання.

Практичне значення результатів дослідження. Розроблені матеріали можуть бути використані під час уроків для формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів. Результати дослідження можуть бути вжиті майбутніми вчителями іноземних мов для написання наукових статей, доповідей, рефератів, курсових робіт з методики викладання іноземної мови в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мова, освіта, наука в контексті міжкультурної комунікації» (Хмельницький, 2021).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, переліку джерел посилання, додатків. Повний обсяг тексту складає 96 сторінок, з них 70 сторінок основного тексту. Робота ілюстрована 6 таблицями та 3 рисунками.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ

1.1 Проблема формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів у методичній літературі

Навчальний процес – це складна система, яка охоплює безліч різноманітних елементів, структур, взаємозв'язків, завдань тощо. Його учасниками в середньому навчальному закладі є вчитель і учень. Вони тісно співпрацюють один з одним протягом усього періоду навчання, беруть активну участь у процесі.

Вчитель є керівником, тому велика відповідальність лежить саме на ньому. Він виконує такі функції:

- організовує процес навчання, спрямовує учнів і керує їхніми навчальними діями;
- мотивує учнів і спонукає їх до активної навчальної діяльності;
- спрямовує навчальні дії школярів таким чином, щоб результат досягав максимального рівня; дає орієнтир знань, надає матеріали, що сприятимуть покращенню навчальній діяльності;
- контролює ефективність засвоєння матеріалу [44, с. 15].

Здобуття загальної середньої освіти здобувається у тріступеневій системі. Перший ступінь – вдале закінчення початкової школи, другий – середньої (основної) школи, третій ступінь свідчить про закінчення старшої школи. Навчання іноземної мови відбувається в усіх класах і є обов'язковим в загальноосвітніх навчально-виховних закладах [44, с. 7]. Основи навчання іноземної мови на середньому етапі шкільного процесу, психологічні особливості учнів, їх характер, інтереси, захоплення досліджувало багато відомих вчених таких як: Л. Столяренко [63], Р. Шулигіна [71], А. Щукін [73]. У своїх працях вони вказували на те, що найважчим серед усіх етапів навчання

є середній, адже саме в учнів основної школи виникає найбільше труднощів під час формування знань, вмінь і навичок.

За програмою Нової української школи учні розпочинають вивчати англійську мову з першого класу. Рівень володіння іноземною мовою учнями п'ятих класів повинен бути вищим, ніж рівень початківця. П'ятикласники вже знайомі з елементарними навичками ситуативного спілкування, а також мають певне уявлення про лексичні, фонетичні й граматичні одиниці. В середній школі збільшується кількість слів, словосполучень, речень, які учні мають опанувати. Теми уроків абсолютно різні й охоплюють безліч сфер життя, утворюючи міжпредметні зв'язки. В порівнянні з молодшою школою, п'ятикласники опрацьовують більше матеріалу. Рівень знань учнів повинен відповідати освітнім стандартам [16, с. 13-14]. У підручнику С. Ніколаєвої [44] можемо знайти визначення двох важливих термінів.

Освітнім стандартом навчального предмета називається певна система вимог і перелік характеристик змісту навчальної галузі, що демонструють обов'язковий рівень засвоєння знань для кожного учня. Іноземні мови належать до освітньої галузі «Мови і літератури». Ця галузь сприяє розширенню духовного багатства української й світової літератури.

Головним завданням державного стандарту з іноземної мови є формулювання основної частини змісту освіти в залежності від існування різноманітних посібників, підручників, навчальних програм і планів. Він організовує і координує навчальний процес, є центральною ланкою в навчанні іноземної мови в освітніх закладах різних типів. Це сприяє збереженню цілісного навчального простору в суспільстві, впливає на диференціацію освіти й зберігає послідовність у викладанні іноземних мов за умов використання різних моделей і варіантів [44, с. 11].

Відповідно до освітнього і державного стандарту основною метою вивчення іноземної мови учнями закладів загальної середньої освіти стає формування іншомовної компетентності. На нашу думку, успішність учнів на

уроках іноземної мови залежить від сформованості навичок комунікації, рівня знання іноземної мови, зокрема лексичної компетентності.

Мовознавці стверджують, що навчання лексики є багатограним явищем і відбувається впродовж усього розвитку особистості [84]. Існує безліч визначень терміну «лексична компетентність», тому, щоб цілковито розкрити його суть, розглянемо декілька із них.

Лексична компетентність – спроможність виявляти під час читання чи слухання лексичні одиниці й відтворювати їх усно або письмово в залежності від тем, у рамках лексичного матеріалу [59].

Н. Сіранчук стверджує, що «лексична компетентність – це здатність учня швидко і результативно працювати з семантичними полями, обирати ті слова чи словосполучення, за допомогою яких можна правильно висловити думку усно, зважаючи на граматичні аспекти» [62, с. 40].

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти вказано, що лексичною компетентністю можемо назвати вміння правильно користуватись словниковим запасом. Елементами цього виду компетентності є лексика (стійкі вирази, лексичні одиниці тощо) і граматики (частини мови, граматичні форми слів тощо). У даних рекомендаціях йдеться і про те, що обсяг, контроль і діапазон лексичного матеріалу є головною характеристикою володіння мовою. Спираючись на ці знання, можна оцінити рівень володіння іноземною мовою, спланувати процес викладання іншомовного мовлення [23, с. 108-112, с. 149].

Ми зустрічали й таке тлумачення лексичної компетентності: «Лексична компетентність – спроможність людини до правильного висловлювання своїх думок і розуміння інших, що опирається на й динамічному співіснуванні певних знань і навичок, а також лексичної усвідомленості» [5, с. 215].

Тепер можемо стверджувати, що лексична компетентність – це володіння багатим словниковим запасом; вміння використовувати лексичні одиниці в залежності від контексту, ситуації, сфери зайнятості, кола оточення; здатність до комунікації з іншими носіями мови; одна з характеристик рівня володіння іноземною мовою учнями. Знання іноземної мови ми порівнюємо зі знаннями

слів, а володіння мовою із засвоєнням лексичних навичок, які відповідають за роль лексики під час спілкування. Лексичні навички – одна із найважливіших і невід’ємних складових навчання іноземної мови, а їх формування – це мета навчання лексичного матеріалу [44, с. 92].

Формування лексичної компетентності у навчальному процесі є складним процесом, під час якого мають бути створені певні умови для розширення словникового запасу: збільшення пізнавально-мовленнєвого досвіду школярів; засвоєння учнями лексичного матеріалу в залежності від семантики; розвитку лексичних вмінь і навичок; покращення навичок ідентифікації й диференціації лексичних одиниць; вдосконалення здібностей щодо швидкого створення вербальних асоціацій [37].

Формування іншомовної лексичної компетентності є проблематичною процедурою, оскільки існує безліч перешкод, які стають на заваді під час формування цього виду компетентності.

Вчительська майстерність – перший фактор, який впливає на формування іншомовної компетентності. Ефективне формування лексичних навичок п’ятикласників можливе лише за умови змістовного й послідовного подання інформації вчителем. Якщо вчитель вміє налаштувати навчальний процес, доцільно підібрати методи й засоби навчання, тоді результат формування іншомовної лексичної компетентності буде успішним. У випадку, якщо педагог не знає основних принципів дидактики, то у процесі буде виникати безліч перешкод, які лише руйнуватимуть лексичні навички учнів.

Другий аспект, що впливає на процес формування іншомовної лексичної компетентності – мовний і мовленнєвий досвід школярів. До п’ятого класу в учнів вже сформовані базові лексичні навички. Вони здатні вживати примітивну лексику в різноманітних ситуаціях, у них уже є певний словниковий запас. Від того як п’ятикласники засвоїли лексичні одиниці на попередніх етапах залежить, як вони зможуть засвоїти й оперувати лексичним матеріалом тепер. Їх досвід – це складова частина лексичної компетентності в

цілому. Відповідно до нього вчитель підбирає необхідні методи й форми навчання.

Іншомовна лексична компетентність пов'язана й з іншими видами компетентностей. Це є ще однією проблемою, що ускладнює її формування. У Загальноєвропейських рекомендаціях вказано, що лексична компетентність суміжна з граматичною, орфографічною, орфоепічною, прагматичною, семантичною, соціолінгвістичною й фонологічною компетентностями [23]. Формування цих видів компетентностей в системі є передумовою опанування іншомовної комунікативної компетентності. Знання лексичних одиниць і їх правильного використання сприяють коректному формулюванню думки іноземною мовою. Як результат, можна вирішити комплекс комунікативних завдань. Науковець Д. Квін дотримується думки, що окрім слів, учні мають знати їх синоніми, антоніми, співзвучні слова, здатність лексичних одиниць утворювати словосполучення, особливо, якщо дані явища є в рідній мові школяра [87].

Наступним і найважливішим, на нашу думку, чинником, який іноді стає завадою у формуванні іншомовної компетентності – вплив психологічних процесів на учнів п'ятих класів. Видатний американський психолог А. Гезель дав характеристику особливостям біологічної й психічної зрілості учнів підліткового та юнацького віку. Вчений вказує на те, що перехід з дитячого віку в дорослий триває протягом 10 років (з 11 років до 21). Він впевнений, що найважливішими є перших 5 років (з 11 до 16 років). Розглянемо детальніше періоди формування особистості учня:

1. 10 років – учень є врівноваженим і впевненим в собі; його не цікавить свій зовнішній вигляд; життєві ситуації сприймає з легкістю.

2. 11 років – у дитини з'являється імпульсивність і часта зміна настрою; вона сперечається з батька й однокласниками.

3. 12 років – агресивність частково минає; світ сприймається більш позитивно; підліток починає хвилюватись за свій зовнішній вигляд; з'являється зацікавленість до протилежної статі.

4. 13 років – учні стають критичними до всіх близьких і знайомих, в тому числі й до себе;

5. 14 років – підліток дружній, енергійний, самовпевнений; починає цікавитись іншими людьми; схильний до порівнювання себе з іншими;

6. 15 років – учень розвиває в собі дух незалежності, свободи; стає вкрай вразливим;

7. 16 років – в підлітка відбувається збільшення відповідальності, самостійності; він набуває емоційної урівноваженості [78].

Важливим моментом нашого дослідження є те, що ми розглядаємо формування іншомовної лексичної компетентності в учнів саме п'ятих класів. Вчитель повинен особливу увагу приділити віковим особливостям учнів. Ці особливості теж впливають на формування даного виду компетентності. П'ятий клас – це адаптивний період учнів до середнього етапу шкільного життя. Адаптацією називається процес пристосування до незнайомих умов, результатом якого має слугувати процес пристосування. П'ятикласник гадає, що він є самостійним і сформованим індивідумом, і часто відхиляє пропозиції допомоги. Але зрештою він потребує ненав'язливого контролю і підтримки, адже не завжди може зорієнтуватись у навчальних вимогах середньої школи [52]. Більшість школярів складно переходять із початкової школи в основну. Для них це є важливим і складним життєвим кроком [53].

Вікові особливості п'ятикласників іноді здатні перетворюватись у проблеми й заважати успішному опануванню матеріалу. Вчитель повинен допомогти уникнути ускладнень і використати високу розумову активність, фізіологічні особливості п'ятикласників в напрямку вдосконалення іншомовної лексичної компетентності.

Особливість школярів середньої школи – готовність і можливість виконання різноманітних вправ і завдань в практичному і теоретичному планах. Вони мають певні трудові навички й вміння та володіють здатністю аналізувати й думати. Окрім того, вони схильні до експериментів, тому що хочуть

власноруч перевірити дієвість і реальність фактів чи явищ. У підлітковому віці дуже активно функціонують психічні й психологічні процеси, такі як:

- мотивація;
- увага;
- пам'ять;
- сприймання;
- мислення [76].

Володіння інформацією про закономірності їх діяльності допомагає педагогу обрати доцільні й змістовні методи й прийоми навчання іноземної мови. Також це сприяє керуванню навчальним процесом і розумовою діяльністю школярів [44, с. 19]. Розглянемо детальніше вплив даних психологічних процесів на формування іншомовної лексичної компетентності.

Мислення – це перший процес, з якого зазвичай починають аналізування. Вважають, що свідоме опанування таких процесів, як аналіз і синтез, є необхідністю на сучасному рівні розвитку методичних знань. Більшість фахівців стверджують, що навички, знання і вміння, які формуються з усвідомленням дій, є більш гнучкими й легшими в засвоєнні. Вони формуються швидше і є сталими. Індивідуальними особливостями мислення є самостійність, швидкість і глибина розуміння матеріалу, в нашому випадку – лексичного. Мислення однокласників може відрізнятися співвідношенням наочно-образних і словесно-логічних елементів. Рівень продуктивності учнів п'ятих класів теж здатний різнитися [44, с. 29].

Л. Виготський, у своїх дослідженнях психологічних категорій, відводить спеціальне місце одиниці мислення. Він доводить, що знак займає центральну позицію в сигнальній системі, де значення виступає в ролі внутрішньої організації знакової операції, має конкретний зміст, але не є закріпленим за іншим знаком [10]. На початку мислення думка і слово не є пов'язаними між собою. Їх зв'язок виникає безпосередньо під час розвитку думки, в процесі мислення [9, с. 260]. Окрім того, вчений стверджує, що саме мислення й мова є відповіддю у розумінні природи людської свідомості. Взнявши за основу наукові

праці Л. Фейербаха, Л. Виготський говорить, що слово є цілком можливим для засвоєння однією людиною й абсолютно неможливим для опанування двома іншими [1].

Таким чином, учитель повинен розуміти, що комунікативні навички й здібності до підбивання підсумків в учнів можуть відрізнятися. Він повинен спрямувати мислення учня в потрібному напрямку в залежності від завдання й мети уроку. Оскільки в кожного школяра мислення цілком індивідуальне, то і прийоми навчання мають бути відповідними.

Наступний психологічний чинник, який впливає на формування іншомовної лексичної компетентності – пам'ять. Пам'ять можна поділити на короткочасну і довгочасну. Ці два види пам'яті відіграють велику роль у мовленнєвій діяльності учнів. Мовні засоби повинні міцно закріпитись у довготривалій пам'яті, лише за такої умови можливе використання лексичних одиниць в комунікативній діяльності [44, с. 30]. В. Ляудіс вказує на те, що спочатку матеріал надходить до короткотривалої пам'яті, а згодом після виконання вправ він переходить до довготривалої пам'яті [39].

Р. Аткинсон розділив процес пам'яті на три стадії. На першому етапі відбувається кодування слова, на другому – зберігання, а на третьому – відтворення. Процес запам'ятовування може бути довільним, коли є мета щось запам'ятати, і мимовільним, коли така ціль відсутня [4]. Відомо, що пам'ять теж має певні характеристики. Обсяг пам'яті є найважливішою з них. Чим більший в учня даний обсяг, тим більше інформації він здатен запам'ятати.

Існують різні види пам'яті: рухова, емоційна, образна, словесно-логічна. Якщо учням притаманні відмінні типи пам'яті, тоді процес їхньої мовленнєвої діяльності буде відрізнятися. Комбінований тип з домінантним слуховим компонентом є найбільш придатним для опанування усного мовлення. Якщо в учня зоровий тип пам'яті, то впоратись з усним мовленням йому буде вкрай важко. Досліджено, що в учнів переважає зоровий вид пам'яті в порівнянні зі слуховим, а найчастіше трапляється комбінований тип запам'ятовування. Якщо учень зацікавлений навчальним процесом, то навчальний матеріал він

засвоїть швидше й легше. Вчитель повинен використовувати спеціальні вправи, щоб розвивати той чи інший тип пам'яті учнів [44, с. 30]. Якщо учень спроможний до тривалого зберігання інформації, її точного відтворення, то опанувати лексичний матеріал йому значно легше.

Важливим компонентом в засвоєнні знань є також і процес сприймання. Ю. Трофімов дає йому таке визначення: «усвідомлення цілісних предметів і явищ за безпосередньої дії на органи чуття різних подразників» [68, с. 185]. Структурність, цілісність, усвідомлення, константність і предметність є ключовими властивостями сприймання, що мають бути враховані під час засвоєння невідомого раніше матеріалу. Перероблювання інформації відбувається не під час спостереження, а безпосередньо в період сприймання. Сприймання помічає одні об'єкти й ігнорує решту. Перебіг наступного мисленого опрацювання матеріалу на пряму залежить від того, які саме об'єкти сприйняв учень раніше [16, с. 195].

Щоб полегшити сприйняття інформації необхідно:

- незнайомий навчальний матеріал презентувати в стислій формі;
- під час викладання наголошувати не лише на інформативне наповнення матеріалу, але й на смислову складову;
- не об'єднувати самостійні одиниці навчального матеріалу;
- робити узагальнення матеріалу і його уніфікацію;
- по-особливому структурувати матеріал;
- виділити основне в навчальному матеріалі й позбутись від непотрібних деталей, які є зайвою інформацією.

Н. Салміна радить приділяти особливу увагу візуалізації, оскільки приблизно 90% інформації людина отримує за допомогою зорового контакту, використовуючи різноманітні знаково-символьні системи [61]. Завдяки такому методу учні краще сприймають навчальний матеріал, у них формується творче мислення [67].

Увага займає особливе місце серед психічних явищ учнів п'ятих класів. Цьому явищу відповідають такі якості: обсяг, концентрація, розподіл,

переключення та стійкість [44, с. 32]. З нашого досвіду можемо стверджувати, що повернути увагу п'ятикласників вкрай важко. Якщо один з цих елементів не працює в системі, то вона дає збій, і відбувається розсіяння уваги. Науковець і психолог Н. Добринін досліджував процес концентрації уваги. Він вказує на те, що увага не є самостійним психічним процесом, її не можна віднести до особистісних якостей. Результатом уваги буде вдосконалення будь-якого виду діяльності, в якій вона присутня [19].

В залежності від людської активності увагу можна поділити на три види: мимовільну, довільну й після довільну. Усі ці види взаємопов'язані. Основою довільної уваги є мимовільна увага, а довільна може перетворитись на мимовільну без зайвих зусиль, стаючи після довільною. Перший тип (мимовільна увага) доречний у використанні, якщо в учня є інтерес до вивчення навчального матеріалу, а от другий (довільну увагу) доцільно використовувати, якщо такої зацікавленості немає [32]. Увага є вкрай важливою в середній школі, адже школярі лише перетворюються у дорослі й свідомі особистості. Нестача уваги спричиняє прогалину у формуванні іншомовної лексичної компетентності.

Кінцевим психічним процесом, що має вплив на формування іншомовної компетентності, є процес мотивації. За І. Зимньою, навчальна мотивація – частина навчальної діяльності. Вона має цілий перелік характеристик:

- визначається освітньою системою і навчальним закладом;
- залежить від організації освітнього процесу;
- підлягає впливу суб'єктивних особливостей школярів (стать, вік, рівень знань тощо);
- стосується стосунків педагога з учнями;
- залежить від специфіки навчального предмета [24].

Мотивація й соціокультурні фактори сприяють формуванню іншомовної лексичної компетентності. Під час даних процесів відбувається розвиток особистості школярів: вони збагачують знання про життя і навчання учнів за кордоном, порівнюють цю інформацію з українськими реаліями, навчаються

враховувати специфіку іншомовного середовища тощо. Це сприяє адекватному вирішенню особистісних завдань спілкування з іноземцями [43]. Даний процес призводить до підвищення мотивації учнів й інтересу до вивчення іноземної мови, розширює їх кругозір. Мотивація завжди підкріплена інтересом. Найбільший інтерес в учнів викликають справи, що потребують самостійності у розв'язанні.

Саме мотивація створює учнівську активність під час уроків, стимулює школярів досягати поставлених цілей. Всі прагнуть вивчити іноземну мову, але лише бажання виявляється мало. В результаті цього виникає спад мотивації й зменшення активності. Учням не вистачає сили волі на опанування іноземної мови, тому їхня успішність погіршується. Важливо пам'ятати, що мотивація відноситься до суб'єктивних якостей школяра. Вона формується на основі власних спонукань і потреб. Вчитель здатен вплинути на перебіг цього процесу тільки опосередковано. Він може зацікавити учнів лише за допомогою створення передумов до засвоєння навчального матеріалу [44, с. 32-33].

Ми розглянули п'ять основних психологічних процесів, що впливають на формування іншомовної лексичної компетентності й на навчальний процес в цілому. Саме на них варто зосередитись вчителю під час підготовки й проведення навчальних дій.

Отже, головним завданням вчителя під час формування іншомовної лексичної компетентності в учнів п'ятих класів – зацікавити учнів вивченням іноземної мови. В цьому випадку результати формування даного виду компетентності будуть значно вищими в порівнянні, коли в учнів відсутній інтерес до навчального процесу. Робота з п'ятикласниками є нелегкою. Вчителю слід знайти правильний підхід до кожного. Якщо вчитель компетентний у своїй справі, тоді він має арсенал мотиваційних засобів, мовленнєвих вправ, способів формування уваги, методів, що сприяють сприйманню і засвоєнню інформації. Під час процесу формування іншомовної лексичної компетентності може виникати безліч проблем, але за умови, що

вчитель володіє засобами, прийомами й знаннями про учнівську мотивацію, навчальний процес буде цікавим і досяжним для учнів.

Повинні бути створені усі умови для засвоєння лексичних одиниць, взяті до уваги інтереси, вікові особливості учнів, їхні уміння і навички. Також мають бути ретельно підібрані методи навчання, що будуть позитивно сприяти формуванню іншомовної лексичної компетентності учнів п'ятих класів.

1.2 Компонентна структура та особливості формування іншомовної лексичної компетентності в учнів 5-х класів

Оскільки вивчення іноземних мов є вкрай розповсюдженим сьогодні, вчені продовжують досліджувати унікальності усіх мовленнєвих аспектів, відповідно, і формування іншомовної лексичної компетентності.

Практичною метою навчання іноземної мови є: вміння спілкуватись усно і письмово; свідоме подолання лексичних проблем; поєднання роботи над опануванням лексичних одиниць у зразках мовлення відповідно до ситуації з роботою над ізольованими одиницями [49].

Лексичному аспекту притаманні певні особливості, що полегшують його засвоєння й деякі, що ускладнюють. Об'єднання лексики зі змістом комунікації належить до першого варіанту, оскільки людина концентрується на сприйнятті лексики, а згодом відбувається засвоєння лексичних одиниць. До ускладнень належить невичерпність західноєвропейський мов, велика кількість словоформ (графічної, граматичної, звукової); здатність утворювати словосполучення; несхожість іноземних лексичних одиниць зі словами рідної мови [44, с. 92]. Наприклад, в школах англійська мова вивчається з першого класу і є першою іноземною мовою для вивчення. З самого початку ми спостерігаємо її відмінність від української мови. Англійська лексика значно відрізняється, як результат, це ускладнює процес її опанування.

Проблеми формування іншомовної лексичної компетентності тісно пов'язані з особливостями формування. Тому нами будуть розглянуті

різноманітні процеси, які сприяють формуванню цього виду компетентності. Психолог М. Жинкин досліджував утворення мовленнєвих реакцій і їх психологічні механізми. Вчений також розглядав комунікативні проблеми, що виникають під час читання і мовлення [32]. У своїх працях М. Жинкин наголошує, що навіть примітивні проблеми механізму мови не є вирішеними. Психолог також говорить, що якщо нам не відомі ключові елементи системи мовлення, то неможливо правильно сформулювати або зрозуміти чиясь думку [21, с. 5]. Він ставить перед собою важливе завдання: дослідити процес продукування і сприймання мови на міждисциплінарному рівні. Ця задача може вирішитись лише у випадку дослідження механізму мовленнєвої комунікації. [21, с. 5]. За М. Жинкиним, функціонування мовленнєвого механізму починається з відтворення словесного образу чи складу. І лише під час початку говоріння утворюється синтезоване мовлення [21, с. 124]. Психолог є прихильником концепції мислення і мовлення Л. Виготського. У своїй статті він вперше вводить поняття універсального предметного коду [22].

Ми вважаємо, що володіння інформацією про комплементарність і двосторонність механізмів мови позитивно впливає на формування іншомовної лексичної компетентності. Мовленнєві механізми можуть бути розподілені за певною ієрархією рівнів. Перший рівень – сприймання, а другий – видача інформації.

Всередині цих ланок відбуваються наступні процеси:

- усвідомлення взаємодії аналізу і синтезу;
- запам'ятовування на рівні постійної й оперативної пам'яті;
- передчасного синтезу (демонстративного зображення).

Ці три процеси є саме тими внутрішніми механізмами, що слугують базою для діяльності мовного механізму. М. Жинкін характеризує процес мовлення як «складання слів з елементів, складання фраз зі слів» [21]. Цей механізм є доволі складним в регулюванні й засвоєнні. Усі ланки процесу взаємодіють одна з одною і провокують створення мовленнєвої діяльності. Саме за таким принципом і формується іншомовна лексична компетентність.

Можемо стверджувати, що вивчення іноземної мови обов'язково супроводжується засвоєнням нового лексичного матеріалу, зокрема незнайомої лексики. Одиницею навчання лексичного матеріалу є лексична одиниця. С. Ніколаєва вказує на те, що лексичною одиницею може бути не лише слово, а й словосполучення чи речення (незмінне у мовленні) [44, с. 94].

Оскільки ми зустрічаємо лексичні одиниці в момент письма, читання, слухання, говоріння, то в процесі навчання іноземної мови учень першочергово повинен опанувати лексичний мінімум. Опанування лексичних елементів – умова формування іншомовної лексичної компетентності. Це є ключем до вивчення іноземної мови.

У шкільному лексичному мінімумі, так само як і в граматичному, розрізняють активний і пасивний мінімуми. П. Гурвич стверджує, що активний словник – той матеріал, який учні використовують під час висловлення своїх думок (усно чи письмово) й розуміння думок інших під час читання й аудіювання. Лексичний матеріал, який учні мають сприймати виключно під час аудіювання й читання, є пасивним мінімумом [15]. Ці два види словникових запасів разом утворюють реальний словник, що є базою для утворення потенціального словника. Відмінність реального і потенціального словника полягає в тому, що перший містить лише знайомі лексичні одиниці й вживається для вираження своїх думок, а в другому присутні ті слова, значення яких слухач або читач лише може здогадатись. В середній і старшій школі на активний і пасивний словниковий запаси звертається особлива увага. Якщо вчитель розвиває усне мовлення учнів лише за допомогою опрацювання текстів, то він використовує ту лексику, яка може фактично не використовуватись школярами. Таким способом неймовірно складно сформувати сталі навички вживання лексичного матеріалу [93].

Існують певні критерії відбору лексичних мінімумів. Поняття «критерій» в нашому випадку означає «якісну характеристику об'єкта дослідження, на основі чого здійснюється визначення, оцінювання або класифікація» Спочатку потрібно виділити основні критерії відбору нових лексичних одиниць. Критерії

як ознака, на основі якої відбувається оцінка або класифікація чого-небудь, у методиці є важливими, насамперед, для відбору навчального матеріалу [81].

С. Ніколаєва виділяє такі критерії відбору лексичних мінімумів:

- сполучуваність одних лексичних одиниць з іншими;
- семантична цінність (вміння висловлюватись за допомогою слів у різних ситуаціях і сферах діяльності);
- стилістична необмеженість (ігнорування переваг жодного з мовленнєвих стилів).

Оскільки є велика кількість слів, що задовольняють ці критерії, до них застосовуються й додаткові, такі як: багатозначність, частотність, словотворення [44, с. 94].

Науковець А. Реан вказує на те, що спілкування іноземною мовою відбувається на міжкультурному рівні на основі комунікативного мінімуму. До складу цього мінімуму він включає країнознавчі й лінгвокраїнознавчі знання. Він доповнив список базових орієнтирів відбору лексичного мінімуму наступними критеріями:

- культурологічної та країнознавчої цінності (лексичні одиниці мають демонструвати норми й цінності іномовної культури);
- сучасності та свідомості в іншомовному середовищі;
- чіткої диференціації з рідною для учнів культурою (відповідно до якої відбираються такі одиниці, що вказують на можливу неадекватність країнознавчих фонів, наприклад: food – leg, finger – toe тощо);
- функціональності (лексичні одиниці відбираються з метою формування активного чи пасивного мінімуму);
- типовості (вказано на необхідність відбирати одиниці, які відбивають найбільш реальні факти сучасності, і які створюють найчіткіше уявлення про англійську мову й Велику Британію в цілому);
- урахування адресата відбору (лексичний матеріал повинен бути прямопропорційним віку учнів);

– тематичності (лексичні одиниці повинні бути згруповані за відповідними темами).

Вчений наголошує і на тому, що джерелом відбору лексичного матеріалу повинні бути автентичні матеріали, а саме: словники, літературні й фольклорні зразки, відеозаписи, фільми тощо. Обов'язковою умовою відбору є лише тематичні рамки [58].

За І. Щемелевою існують наступні критерії відбору лексичного матеріалу:

- характер діяльності;
- інтерактивність;
- наявність свободи рішення;
- діалогічність [72, с. 18].

Ми могли б виділити критерії емоційної забарвленості й відповідності студентським потребам й інтересам. На нашу думку, вони активно впливають на запам'ятовування лексичного матеріалу. Усі учні використовують ті одиниці, без яких неможливе адекватне спілкування. Якщо учень цікавиться певним видом діяльності, то йому першочергово треба знати ті слова, які є запорукою у його мовленні, й він ситуаційно використовуватиме їх найчастіше.

Ми вважаємо, що урахування усіх перелічених класифікацій є необхідним, щоб не були перевищені кількісні можливості словника-мінімуму, а також в учнів відбулось адекватне й активне формування лексичних навичок.

На думку Н. Гальскової формування іншомовної лексичної компетентності відбувається за особливою лексичною стратегією, яка складається з двох аспектів. Початковий аспект свідчить про організацію і запам'ятовування лексичних одиниць на основі конкретних прийомів, що спираються на когнітивну учнівську діяльність. Кінцевий компонент даної стратегії забезпечує опанування лексичних одиниць, семантичної інформації, проведення практичних дій зі словами, утворення навичок комбінованого використання лексичних одиниць у різних комунікативних ситуаціях. Результати стратегічного використання, зокрема її аспектів, говорять про лексичну саморефлексію і креативність учнів [12, с. 102].

Деякі вчені розглядають іншомовну компетентність з двох різних позицій. Перші (С. Козак, С. Ніколаєва) говорять, що лексична компетентність є мовною й містить різні види формування (в залежності від фонетичних, орфографічних, орфоепічних знань) [30, с. 15; 44, с. 15]. Другі (Т. Дементьєва, І. Каменська) вказують на мовні й мовленнєві компоненти під час формування іншомовної комунікативної компетентності. В їх розумінні мовний компонент – це володіння інформацією про мовні знаки, умови сполучуваності слів, різні видів навичок. Мовленнєвий складник, на їхню думку, є здатністю правильно використовувати різні види знань та навичок для реалізації комунікативних намірів [17, с. 6-7; 28].

М. Дем'яненко стверджує, що лексика має надважже навантаження під час комунікації, як результат її варто вважати «провідним компонентом» іншомовного спілкування [18, с. 215]. За Г. Елізаровою ці компоненти є у трьох груп лексичних одиниць, а саме в тих, що:

- мають значення особливих культурних реалій;
- містять певні культурні цінності;
- включають індексальний культурний складник значення [20, с. 261].

Важливість культурного компонента дорівнює значущості соціального складника. Під час продукування учнями їхніх висловлювань і взяття участі у діалогах цей компонент сприяє розумінню мови співбесідника. Вчена І. Короткова дала характеристику лінгвістичній та соціолінгвістичній компетенціям і дійшла до висновку, що в учнів мають бути сформовані знання про:

- властивості іншомовних слів демонструвати конкретні орієнтації й реалії;
- слова-відповідники, спроможні передати особливості рідної культури;
- вплив соціальних факторів на вибір лінгвістичних форм;
- вміння використання перелічених пунктів на практиці [35, с. 227-229].

Відомий науковець А. Шапов вказує на те, що лексична компетентність є складною комплексною системою, що формується з взаємопов'язаних

складників, засвоєння яких потрібне для ефективного навчального процесу. До компонентів, без яких неможливе формування лексичної компетентності, він відносить:

- мотиваційний (визначення головної мети навчання);
- практичний (вміння, знання і навички роботи з лексикою);
- пізнавальний (володіння інформацією про лексичні складові);
- поведінковий (навички самостійної роботи) [69, с. 28].

Н. Коряковцева у своїх працях виділяє три компоненти, що формують лексичну компетентність:

- когнітивний;
- дієво-практичний;
- рефлексивний [36].

Лексичні знання є частиною когнітивного компонента. Вони надають інформацію про конкретні лексичні одиниці, їх значення, семантичні варіанти, словесні форми на різних мовленнєвих рівнях. Дієво-практичний компонент передбачає знаходження потрібної стратегії засвоєння слів [94]. Ці стратегії називаються лінгводидактичними. Вони свідчать про безперервний пошук значень лексичних одиниць в розгалуженому соціально-культурному контексті, про накопичення й розширення мовних засобів і про постійне збагачення власного комунікативного досвіду. Рефлексивний компонент означає конкретно-практичну стратегію, що є дієвою під час самостійного вивчення мови. Він містить в собі самостійні тренування, комунікативну і мовну практику, використання лексичних одиниць під час спілкування або вирішення конкретного ситуативного завдання [36, с. 78].

І. Короткова розглядає лексичну компетентність як багатокomпонентну систему [35]. Вона, як і А. Шамов, виокремлює певні особливі компоненти, без яких неможливе формування лексичної компетентності. Цими ланками є:

- мотивація;
- практична діяльність;
- пізнання;

- поведінковий компонент;
- рефлексія.

Мотивація визначає мету навчання лексичного матеріалу, стимулює учнівську активність до вивчення іноземного матеріалу. Практична діяльність впроваджує вміння сприймати й застосовувати лексику під час комунікативного процесу. Пізнання несе відповідальність за сформовані лексичні знання і навички. Поведінковий компонент демонструє вміння учнів самостійно опрацьовувати лексичний матеріал. Рефлексія сприяє аналізуванню засвоєних знань і використання їх під час мовлення [35, с. 56]. Як бачимо, ці складники відповідають за адекватне ознайомлення з лексичним матеріалом і його результативне засвоєння.

Проаналізувавши праці І. Короткової [35], П. Гурвича [15], В. Кондратьєвої [33], А. Шамова [69], ми виокремили компоненти іншомовної лексичної компетентності, а саме: лексичні вміння й навички; лексичні знання; лексичні здатності (мовна здогадка, лексична креативність тощо); мовленнєвий і мовний досвід; мовна усвідомленість; особистісні якості школярів (мотивація, стресостійкість, самоаналіз тощо).

Визначення головних компонентів, що утворюють іншомовну лексичну компетентність, сприяє специфічній організації роботи учнів з іншомовним лексичним матеріалом. Розглянемо детальніше деякі визначення, які, на нашу думку, є ключовими компонентами іншомовної лексичної компетентності.

1. Лексичні знання – це знання письмової й усної словесних форм, їх семантики, синонімів, антонімів, паронімів, омонімів, стилістичної забарвленості, лексичної й синтаксичної сполучуваності слова, умов словотворення, схожості й відмінності лексичних систем іноземної та рідної мов [93].

2. Лексичні навички – найважливіший і невід’ємний компонент змісту іншомовної лексичної компетентності, що є умовою для функціонування лексики під час спілкування [44, с. 92]. Існує два види лексичних навичок: рецептивні й репродуктивні. Рецептивні навички відповідають за сприймання й

розуміння лексичних одиниць під час мовлення. Репродуктивними навичками є вміння використовувати ці одиниці усно чи письмово.

3. Лексичні здатності безпосередньо свідчать про вміння обирати, поєднувати й застосовувати лексичні одиниці, тобто вживати дані одиниці у різних формах, утворювати словосполучення і вибирати з них необхідні відповідно до ситуації чи контексту. Щоб розвивати лексичні здатності, потрібно володіти знаннями про інші лексичні компоненти і їхню роль у формуванні компетентності.

Можемо спостерігати, що усі ці ланки взаємопов'язані і систематичні. Без володіння інформацією про одні компоненти і їх засвоєння, неможливе вдосконалення інших.

Задля ефективного формування іншомовної лексичної компетентності ми повинні знати також етапи, які проходять лексичні одиниці, щоб перетворитись у лексичні навички. Наприклад, на думку іноземного філолога В. Бьорна, процес засвоєння лексики завжди передбачає чотири ключові етапи, серед яких: сприйняття форми слова, розуміння значення слова, запам'ятовування слова, комунікативне використання слова [75, с. 30].

Ми виділили три етапи формування;

1. Ознайомлення з новими лексичними одиницями;
2. Рецептивно-репродуктивне тренування засвоєння лексичних одиниць;
3. Комунікативна практика.

Метою першого етапу є введення нового лексичного матеріалу, ознайомлення із ним, розкриття змісту. Мета другого етапу – спроби засвоєння форм і значень даного матеріалу, тренування учнів у вживанні слів чи словосполучень на рівні фрази. Мета третього етапу – забезпечення комунікативної практики у різноманітних мовленнєвих ситуаціях [26, с. 18-19]. Іншими словами, перший рівень – етап семантизації, другий – етап автоматизації, третій – етап репродукції.

Семантизація – це процес розкриття суті іншомовних одиниць. Саме під час даної процедури відбувається презентація нових слів, формування уявлення

про їх графічний і звуковий образи. Важливим для вчителя на цьому рівні є зацікавлення учнів у вивченні нового матеріалу. Педагог повинен вигадати, у якій цікавій і доступній формі подати нову інформацію, щоб рівень уваги й зацікавленості школярів був максимально високим.

Автоматизацією є перебіг дій, спрямованих на встановлення словесних зв'язків між новими лексичними одиницями. Під час автоматизації відбувається тренування використання слів у мовленні за допомогою різноманітних вправ. Ці вправи є пов'язаними із відпрацюванням вживання даних одиниць для їх подальшого засвоєння учнями. А. Шапов вважає, що саме на цьому етапі формуються вербально-семантичні зв'язки [69].

Репродукція – процес відтворення засвоєного матеріалу. Репродуктивне функціонування слугує для вживання опанованої лексики безпосередньо під час комунікації. В учня вже є певний досвід вживання даної лексики, що полегшує вибір одиниць під час її використання [85].

Опанування лексичного матеріалу передбачає спроможність учня сприймати й активно використовувати лексичні одиниці, що обумовлює тісну взаємодію рецептивних і експресивних лексичних навичок. Розглянемо детальніше методи й прийоми, що вчитель використовує під час навчального процесу на різних рівнях задля забезпечення ефективного формування лексичної компетентності на уроках іноземної мови.

До способів семантизації належать такі прийоми: бесіда, переклад слів, тлумачення значення лексичних одиниць, розповідь тощо. Таким чином учитель знайомить учнів із новою лексикою, налаштовує їх на пізнавальну діяльність, а також спонукає до запам'ятовування нових лексичних одиниць (слів, словосполучень, фразеологічних зворотів тощо). Існують безперекладні й перекладні способи ознайомлення з новими лексичними одиницями [88].

Перекладні способи включають:

- багатослівний переклад;
- однослівний переклад;
- дефініція/визначення;

- тлумачення /пояснення значення рідною мовою
- пофразовий переклад (в інтенсивних методах навчання).

Безперекладні способи включають:

- дефініція;
- мовна семантизація;
- наочна семантизація;
- тлумачення іноземною мовою [25].

Приклади перекладного способу:

1. Однослівний переклад:

Car – автомобіль;

Bike – велосипед.

2. Багатослівний переклад:

Ride – їздити, їхати, кататися, катати, поїздка, дорога, вершник.

Think – думати, рахувати, думати, думати, думка, роздум.

3. Тлумачення рідною мовою:

Small – маленький; означає величину, розмір;

Stop – означає припинити рух;

4. Дефініція/визначення:

Look – зовнішній вигляд людини.

Приклади безперекладного способу:

1. Наочна семантизація – демонстрація дій, рисунків, жестів тощо.

2. Мовна семантизація:

– спираючись на контекст або ілюстративне речення. Наприклад:
«The wolf tried to eat porkeys».

– порівняння однієї лексичної одиниці з іншими відомими іноземними – за допомогою утворення синонімів або антонімів. Наприклад: hot – cold; start – end; go – move, walk, run.

3. Дефініція іноземною мовою – пояснення значення невідомого слова за допомогою знайомих слів (an adult – a person from 18 years old);

4. Тлумачення значення слова іноземною мовою (madam – a respectful term of address to a woman).

Коли ми обираємо спосіб семантизації, то нам слід звернути увагу на форму слова і здатність його поєднання з іншими словами. Також важливим є схожість іноземного слова зі словами рідної мови, до якого словника належить лексична одиниця (активного чи пасивного) і в якій школі (початкова, середня, старша) учні вивчають це слово. Це є запорукою способу семантизації.

Наступним етапом є автоматизація. Задля закріплення нових лексичних одиниць у пам'яті, учням потрібно виконувати різні види вправ. Вони мають бути спрямовані саме на відпрацювання і засвоєння лексичного матеріалу. Л. Панова дає таке визначення терміну: «Вправа – це повторне виконання певних операцій, що є спеціально організованими й спрямованими на досягнення мети щодо формування конкретних вмінь і навичок». Вона також стверджує, що система вправ вимагає певної послідовності й логічності подання матеріалу за принципом наростання складності вправ, а також узгодженості із раніше пройденим матеріалом. За її словами, саме це і забезпечить формування вмінь і навичок [46]. Лише завдяки правильно підібраним вправам процес автоматизації пройде результативно.

У своїх працях С. Ніколаєва вказує на те, що важливим є орієнтація вправи на прийом або видачу певної інформації; її комунікативний характер; залучення рідної мови [44, с. 66]. Щоб використання вправ було ефективним, слід ознайомитись із видами вправ та їхніми критеріями. Етап автоматизації пройде результативно лише у випадку, що будуть виконані правильно підібрані вправи.

У таблиці 1.1 розглянуто основні типи вправ, що використовують під час формування іншомовної лексичної компетентності [54]. Кожному етапу притаманні відповідні типи.

Таблиця 1.1 – Типи вправ за критеріями

Критерії		Типи вправ
Основні	1. Спрямованість вправи	– Репродуктивні – Рецептивні – Рецептивно-репродуктивні – Рецептивно-продуктивні – Продуктивні
	2. Комунікативність	– Некомунікативні – Комунікативні – Умовно-комунікативні
Додаткові	3. Характер виконання	– Письмові – Усні

С. Ніколаєва вказує на те, що панівними типами вправ на етапі автоматизації є рецептивно-репродуктивні (за спрямованістю) й умовно-комунікативні (за комунікативністю). Їх виконання здатне належним чином посприяти формуванню іншомовної лексичної компетентності в учнів п'ятих класів [44, с. 49].

Виконання умовно-комунікативних вправ передбачає мовленнєву діяльність школярів в ситуативних умовах. Основні характеристики цих завдань – наявність конкретного мовленнєвого завдання і ситуативності. Тобто, необхідно щось з'ясувати, висловити власну думку, почуття, враження тощо. У випадку, якщо одна із цих ознак відсутня, вправа не належить до умовно-комунікативних [65].

Сприйняття школярами вербальної інформації через слуховий або зоровий канали, демонстрація розпізнавання графем, звуків, граматичних елементів, розуміння усного чи письмового мовлення – це характерна ознака рецептивних вправ. Відтворення частково або цілком засвоєного матеріалу свідчить про виконання репродуктивних вправ. Н. Складенко вказує на те, що майже усі репродуктивні вправи являються рецептивно-репродуктивними, адже учень першочергово сприймає матеріал від вчителя, а лише згодом його відтворює [64].

На етапі репродукції в навчальному процесі переважає виконання продуктивних вправ. У даному виді вправ учень без зайвої допомоги утворює висловлювання різного характеру усно чи письмово (в залежності від завдання). Вчителю варто звертати увагу на рівень вмінь і знань учнів, щоб етап комунікативної практики пройшов успішно [54].

Розглянемо приклади різноманітних типів вправ (див. Таблиця 1.2), що використовуються на різних етапах формування іншомовної лексичної компетентності [49]. Ці вправи можна використовувати в комплексі задля досягнення максимального ефекту під час формування іншомовної лексичної компетентності.

Таблиця 1.2 – Приклади видів вправ відповідно до їх типів

Типи вправ	Некомунікативні	Умовно-комунікативні	Комунікативні
Рецептивні	Сприйняття, впізнавання розрізнення звука, тону, графеми, лексичної одиниці, граматичної структури.	Аудіювання або читання повідомлень, запитань, розпоряджень на рівні речення або групи речень.	Аудіювання, читання повідомлення з метою отримання інформації.
Репродуктивні	Заучування напам'ять (лексичних одиниць, речень); повторення (звуків, лексичних одиниць); вставка лексичних одиниць; зміна граматичної форми, переклад; звуження, розширення, об'єднання речень, переказ тексту (відомого слухачам).	Імітація зразка мовлення; підстанова, трансформація, розширення, завершення зразку мовлення; відповіді на запитання різних типів; переказ тексту (відомого слухачам, але від імені персонажа).	Переказ тексту (невідомого слухачам).

Продовження таблиці 1.2

Продуктивні		Об'єднання зразків мовлення у понадфразову, діалогічну єдність; питання-контрпитання; повідомлення-питання; спонукання-згода; спонукання-запитання тощо.	Повідомлення якогось факту; опис; розповідь; доказ; бесіда; написання записки, листа, плану, тез, анотації тощо.
-------------	--	--	--

Нам варто звернути увагу на особливості використання лексичних вправ на різних рівнях навчання. На початковому етапі переважають усні безперекладні умовно-комунікативні вправи. Найчастіше вони виконуються в класі з активним застосуванням лексичних ігор, унаочнення і хорових форм роботи. Письмові вправи теж притаманні даному етапу. Учні виконують їх в класі в якості домашнього завдання. На другому рівні зростає важливість письмових вправ. Тут велику роль відіграють некомунікативні завдання, оскільки лексичний матеріал стає більше складним в засвоєнні. Цей етап вимагає здійснення аналітичних операцій для вирішення проблем і труднощів, пов'язаних із вживанням лексичних одиниць. На третьому рівні відбувається розширення потенціального словникового запасу, що спонукає до виконання вправ із багатозначними, інтернаціональними й складними словами. Учні використовують засвоєну лексику, а також можуть використовувати двомовний словник для подальшої активізації реального словникового запасу [44, с. 104].

Тепер ми володіємо інформацією про те, яким саме чином формується лексична компетентність. Ми знайомі з етапами, компонентами, критеріями відбору лексичних одиниць, прийомами, особливостями формування цієї компетентності, типами й видами вправ, які ми використовуємо задля її утворення.

Щоб опанувати іншомовну лексику нам потрібно розширювати словниковий запас і навчитись оперувати ним у різних ситуаціях, зважаючи на коло спілкування і сферу зайнятості. Формування іншомовної лексичної компетентності зможе вважатися успішним, якщо п'ятикласник здатен розрізняти й вживати лексичні одиниці в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі відповідно до навчальної програми.

1.3 Ментальні карти як засіб формування іншомовної лексичної компетентності

За останні роки світ зазнав кардинальних змін у різноманітних сферах і галузях. Пертурбація торкнулась техніки, науки, технологій, ланок освіти, медицини тощо. Сучасні школярі значно відрізняються від їхніх попередників, оскільки виховуються в епоху економічного і технологічного зростання. Застарілі методи, прийоми, моделі освіти залишились в минулому. Діти мають інше мислення й бачення, змінюється швидкість їхнього розвитку. Вони надають значну перевагу використанню Інтернету й електронних пристроїв. Інформаційна перенасиченість сучасного світу потребує певної конвертації навчального матеріалу, його спеціальної адаптації. Перед презентацією навчального матеріалу перед учнями, його рекомендовано зробити візуально доступним. Це полегшить сприйняття інформації, зробить її зрозумілою і легкозасвоюваною. Метод візуалізації є доцільним сьогодні, оскільки, зважаючи на когнітивні особливості учнів, він є одним із найзручніших і найлегших варіантів демонстрації матеріалу. В Україні, як і у всьому світі, теж відбувається процес модернізації. Учням стає все важче охопити складний шкільний матеріал. Як результат, виникає потреба у конкретизації й групуванні знань.

Багато відомих вчених досліджували метод візуалізації в освітньому процесі. До них належать: С. Арюткіна [2], Е. Макарова [40], Є. Полякова [48], А. Рапуто [57] та інші. Науковці схильні до думки, що людський мозок опрацьовує візуальний матеріал набагато швидше в порівнянні з текстовим. Це

засвідчує, що графічний дизайн є центральним методом проєктування об'єктів комунікації. С. Ніколаєва стверджує, що за даними досліджень в школярів переважає саме зоровий тип пам'яті [30]. Якщо на уроці вчитель використовує візуалізацію матеріалу, то учні можуть запам'ятати більш інформації й охопити більший обсяг матеріалу. Синонімом до терміну «візуалізація» є «наочність».

Наочність є всеосяжним засобом навчання, що демонструє різноманіття предметів чи явищ; забезпечує сприйняття реальності; має вплив на сенсорну систему; розвиває уяву й мислення; стимулює навчальну активність й діяльність; збільшує рівень інтересу до навчання; сприяє процесу узагальнення й засвоєння [50].

Я. Коменський описує принцип наочності у своїй дидактиці. Він говорить, що візуалізація – це все, що можна сприйняти, а саме: почуте – на слух, видиме – зором, доступним на дотик – торканням, доступне смаку – смаком. Якщо деякі речі можна сприйняти кількома чуттями, тоді вони можуть бути унаочнені одразу багатьма способами [31].

Як і поняття «лексичної компетентності», термін «наочності» теж має безліч визначень і класифікацій. Ми розуміємо під засобами візуалізації не тільки демонстративний матеріал, а цілу систему передавання ілюстративної інформації, що дає змогу будь-кому зрозуміти й запам'ятати навчальні факти, одиниці тощо. Використання різних видів наочності сприяє урізноманітненню навчального процесу на уроках іноземної мови. Розглянемо класифікацію відомого вченого П. Пидкасистого. Відповідно до його поділу існує три групи демонстративних засобів:

1. Друковані посібники (таблиці, плакати, картини, графіки, постери, портрети тощо).
2. Об'ємні посібники (апарати, моделі, прилади тощо).
3. Проекційний матеріал (фільми, відео, презентації тощо) [47].

Ці засоби можуть використовуватись комплексно, що сприятиме ще легшому засвоєнню матеріалу.

Ознайомимось із ще однією класифікацією, яка теж може бути взята за основу процесу візуалізації. За системою Г. Коджаспирової засоби наочності поділяються на дві групи: образотворчі й предметні. До предметних належать об'єкти, що є натуральними й утворюють чітке уявлення про навчальний предмет, навколишній світ тощо. В образотворчій наочності можемо виділити три підгрупи: словесну, символічну й образну. Вчитель може продемонструвати насичений образ не лише за допомогою реальних предметів, а й, використовуючи виражальні мовні засоби. Вживання образного опису подій; прийому «словесного малювання»; змальовування деталей навколишнього середовища, уривків з підручників, художньої літератури; насичене зображення рис і зовнішності головних героїв, побуту того чи іншого століття; додавання фразеологізмів, крилатих висловів, епітетів – це засоби візуалізації, головне завдання яких є створення сильного образного ефекту. Конкретними прикладами образних засобів є: картини, макети, ілюстрації, малюнки, муляжі. Символічними засобами можуть бути різноманітні схеми, символи, карти, креслення тощо [29].

Бачимо, що один і той самий прийом або засіб може належати до різних розрядів в залежності від обраної класифікації. Важливим моментом є створення оптимального співвідношення символічної, словесної інформації й наочних образів. Терміни й візуалізація увесь час взаємодіють між собою, розкриваючи різні аспекти досліджуваного процесу або поняття. Словесно-логічне мислення, в порівнянні з абстрактним, дає більш конкретне зображення дійсності. Спосіб візуального мислення сприяє організації й структуруванню матеріалу, створює ефект цілісності образів.

Вважаємо, що візуалізація навчального матеріалу сприяє вирішенню цілого ряду педагогічних завдань:

- активізації пізнавальної діяльності;
- розвитку мислення (критичного, візуального тощо);
- забезпечення інтенсивності навчання;
- ознайомлення з навчальним матеріалом;

– підвищення рівня наочної культури й грамотності.

На нашу думку, метод наочності можна вживати на всіх етапах навчання. На етапі семантизації його можна використати для пояснення нового матеріалу, на рівні автоматизації – для повторення й закріплення знань, в процесі репродукції – для узагальнення. Також школярі можуть брати за основу цей спосіб під час виконання домашньої роботи. Д. Квін вказує, що ґрунтовне володіння інформацією про лексичні одиниці й вміння їх правильного використання сприяє коректному формулюванню ідеї або поглядів іноземною мовою. На його думку, інформаційно-комунікаційні технології заохочують вчителів до використання наочності в предметному навчанні [87]. Будь-яка форма візуалізації містить ланку проблемності. Головне завдання педагога – використовувати даний метод наочності, щоб він містив інформативний характер, а також спонукав учнів доповнювати словесну інформацію. Чим вищий рівень проблемності в візуальній інформації, тим активнішою є розумова діяльність учнів.

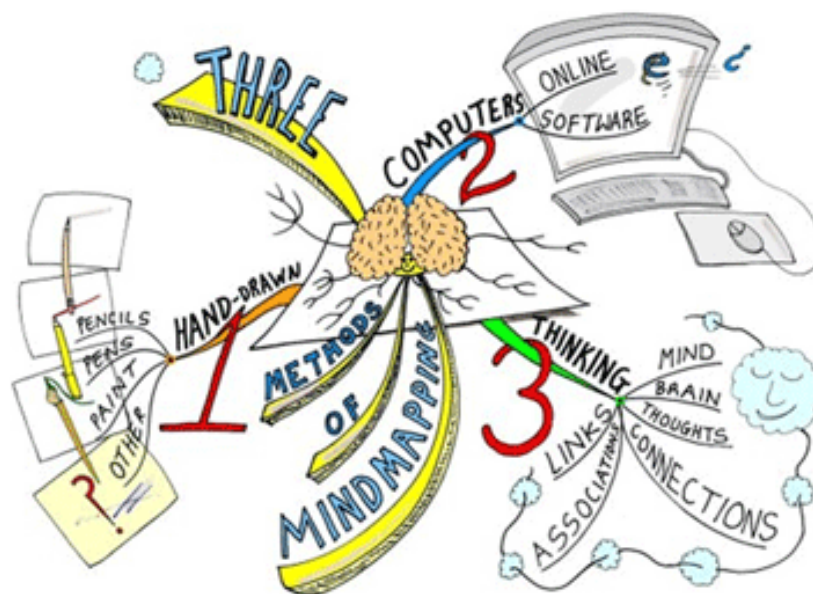
Зараз все популярнішою стає техніка багатовимірних дидактичних інструментів В. Штейнберга. Її зміст полягає в тому, що з'явилась можливість опанування інформації, яка має наочну, логічну, концентровану форму, за допомогою спеціальних дидактичних інструментів. Ці знаряддя виконують різні мнемічні, регулятивні й ілюстративні функції. Тобто, інформація переробляється безпосередньо в процесі сприйняття й засвоєння [70].

Останнім часом також загальнозживаним методом візуалізації стало використання техніки ментальних карт. По-іншому «ментальні карти» називаються «майндмепінгом», «картами розуму», «інтелект-картами», «картами пам'яті».

Ментальні карти є технікою візуалізації мислення. Варіанти використання даних карт є досить широкомасштабними. Наприклад, їх можна використовувати для фіксації й розуміння змісту тексту, генерації ідей, ознайомлення з новою інформацією тощо [51]. Іншими словами, карти розуму – це своєрідний спосіб демонстрації власних думок й інформації з вживанням

певних схем, образів, таблиць для розв'язання низки завдань та підвищення рівня знань. Дана техніка є універсальною, адаптована для активного сприймання людиною. Можемо вказати й на те, що вона вчить креативно мислити, залучати сформовані вміння й навички під час її використання. Думки демонструються в зручному форматі, з ілюстрацією й іншими допоміжними складниками. Ментальні карти містять кілька елементів: лексичні одиниці, графічні зображення, стрілки або лінії, що об'єднують ланки між собою. Це все сприяє формуванню інтуїтивного сприйняття матеріалу. Варто підкреслити необхідність ретельної підготовки вчителя до кожного уроку, на якому використовується такий вид роботи, адже потрібно чергувати техніку ментальних карт з традиційними видами навчання [77].

Якщо взяти класифікації П. Пидкасистого і Г. Коджаспирової за основу, то ми можемо віднести техніку ментальних карт до проєкційного матеріалу (презентація матеріалу) або до друкованих посібників (якщо дана ілюстрація подана в підручнику, робочому зошиті тощо) за першим поділом [47]; до образотворчої групи, а саме образно-символічної підгрупи за другим (в залежності від форми карти: таблиця, схема, «словесне малювання») [29]. На рисунку 1.1 зображені приклади ментальних карт.

школярів, то сприйняття інформації за допомогою таких карт буде значно легшим. Дослідження свідчать, що використання інтелект-карт в навчальному процесі покращує запам'ятовування матеріалу на 32% [56]. Це все завдяки тому, що учні проявляють фантазію й асоціативне мислення під час створення карт розуму. На завершальному етапі вивчення лексичної теми учні за допомогою цих карт спроможні узагальнити пройдений матеріал.

Найвидатнішим вченим, що досліджував спосіб ментальних карт є Т. Бьюзен. Він є поціновувачем ментальної грамотності. Т. Бьюзен розробив особисте програмне забезпечення для створення ментальних карт. Програма має назву «iMindMap» і є дієвою з 2006 року [55]. Цей сайт дозволяє створювати інтелект-карти онлайн. Взагалі зараз існує безліч онлайн сервісів, які допомагають учням komponувати власні ментальні карти безкоштовно. До них належать: «Bubbl», «Coggle», «Dabbleboard», «Freemind», «Mapmyself», «Mindmeister», «Webbing tools» тощо. Це пов'язано з активним розвитком інформаційних технологій. У разі відсутності доступу до всесвітньої мережі Інтернет, можемо скористуватись стандартними комп'ютерними програмами, які працюють в режимі офлайн. Наприклад: «Power Point», «Paint», «Microsoft Word» тощо. Або існує ще легший спосіб створення карт розуму. Для цього необхідні лише аркуш паперу і кольорові олівці.

Під час створення інтелект-карт доцільним буде використання порад Т.Бьюзена. Рекомендації полягають у наступному:

1. Рекомендовано розташовувати слова на гілках, а не в геометричних фігурах, таких як ромби чи паралелепіпеди. Відгалуження повинні мати гнучкий і природний вигляд. Ілюстрація карти в стилі «сухої» схеми чи таблиці абсолютно заперечує ідею майндмеппінгу. У разі недотримання цих порад сильно ускладниться сприймання матеріалу й відбудеться впровадження безлічі зайвих та однакових об'єктів.

2. Кожна лінія має містити лише одну лексичну одиницю. Дане слово чи словосполучення може мати тисячі асоціацій, тому групування даних одиниць

знижує свободу мислення. Окреме написання слів може призвести до появи унікальних думок та ідей.

3. Довжина гілки має дорівнювати довжині слова. Вигляд буде естетично гарним і простішим у запам'ятовуванні.

4. Шрифт повинен бути чітким і розбірливим. Кольори мають відповідати стилю.

5. Дотримуватись варіювання розміру шрифту і товщини ліній в залежності від вагомості значення лексичної одиниці.

6. Використовувати різні кольори для центральних гілок. Це сприяє цілісному й систематичному сприйняттю.

7. Рекомендовано використовувати малюнки під час створення ментальних карт. Малюнки можуть складати навіть 100% інтелект-карти.

8. Організувати простір таким чином, щоб залишилось якомога менше вільного місця. Гілки не мають бути розташовані занадто близько чи далеко. Ментальна карта повинна мати рівномірно віддалені елементи. Для маленької карти розуму можна взяти аркуш розмірі А4; для більшого слід взяти аркуш А3.

9. Гілки, що занадто розрослись варто взяти в контур (рамку), щоб вони були відокремлені від сусідніх гілок.

10. У разі використання паперового варіанту ментальних карт лист рекомендовано розташовувати горизонтально. Таким чином легше сприймати й розглядати інтелект-карти [8].

У випадку, якщо учень дотримується поданих рекомендацій, його ментальні карти матимуть інформативний характер, а також будуть підкріплені правильно оформленим ілюстративним матеріалом. Це матиме позитивний вплив на формування іншомовної лексичної компетентності.

Досліджено, що людський мозок виконує п'ять основних функцій по інформативній обробці: сприйняття, аналіз, утримання, управління й висновки.

1. Сприйняття (введення інформації за допомогою чуттєвих органів);
2. Аналіз (виявлення взаємозв'язків між різними інформативними ланками);

3. Утримання (збереження інформації в пам'яті для її подальшого використання);

4. Управління (керування фізіологічними й психічними процесами, які відбуваються в мозку й організмі під час обробки матеріалу);

5. Висновок (узагальнення інформації в будь-якому форматі).

Ці функції взаємодоповнюють одна одну, що сприяє легкому засвоєнню інформації. Якщо даний процес є мотивованим, то сприйняття навчального матеріалу буде результативним [8, с. 8].

Розглянемо алгоритм створення інтелект-карт (за Т.Бьюзеном):

1. Беремо один або декілька аркушів паперу.
2. Кладемо його горизонтально.
3. Поруч ставимо кольорові ручки, олівці або маркери.
4. Не потрібно користуватись гумкою.
5. Малюємо кількома кольорами.
6. Беремо за основу весь матеріал, що маємо засвоїти.
7. Підручники, книги, інтернет-ресурси, статті є допоміжним матеріалом.
8. В центрі розташовуємо центральний образ, що є ключовим поняттям і символізує тему роботи, уроку тощо.
9. Навички малювання не є важливими.
10. Карта розуму має бути чіткою і зрозумілою.
11. Вживаємо деталі в залежності від рівня розвитку фантазії й мислення.
12. Виділяємо деталі, які вважаємо найважливішими.
13. Від ключового образу зображуємо гілки, що містять важливі думки.
14. Гілки теж можна виокремити жирним шрифтом.
15. Менш важлива інформація знаходиться на тонких гілках [8].

За таким принципом учні або вчителі можуть створити якісну й інформативну карту розуму. Техніка майндмепінгу допоможе п'ятикласникам опанувати велику кількість лексичних одиниць, сформувані рецептивні й репродуктивні навички, а також полегшити процес формування іншомовної лексичної компетентності. Інтелект-карти відмінно справляються з роллю

проміжної ланки між роздумами й зображенням власних ідей на папері. З їх допомогою можна уникнути повторного виправлення написаного.

Наголосимо, що техніка майндмепінгу може використовуватись на трьох етапах формування іншомовної лексичної компетентності. Все залежить від типу вправ, які обрав вчитель. Учень може читати складові елементи ментальних карт, ознайомлюватись із новими лексичними одиницями на першому рівні. На другому етапі, виконуючи рецептивно-репродуктивні вправи, учень здатен заповнювати пропуски в картах розуму. На третьому рівні він може створювати власні карти, вживаючи засвоєний лексичний матеріал з теми. У навчальній програмі п'ятикласників є теми, в яких обговорюється зовнішній вигляд, їжа, навчання тощо. Ці теми є знайомими для учнів. Як результат, вони спроможні працювати з ментальними картами відповідно до поставленого завдання.

Виділимо недоліки й переваги використання ментальних карт. До плюсів відносимо:

- заощадження часу на опрацювання інформації;
- підвищення зацікавленості учнів у процесі навчання;
- зосередження уваги;
- довільний формат карт;
- спроможність проявити креативність;
- акцент на ключові поняття і моменти;
- підвищення результативності в засвоєнні лексичного матеріалу;
- допомога під час підготовки до написання контрольних чи тестових робіт.

Негативними аспектами вживання ментальних карт є:

- ігнорування деталей;
- неефективність під час опрацювання малооб'ємного матеріалу;
- складність в оформленні;
- необ'єктивність оцінювання (у разі відсутності конкретизації завдання і формату);
- складна форма;

– не завжди видимий ефект їх дії.

Використання ментальних карт в навчальному процесі має більше переваг, аніж недоліків. За допомогою методу візуалізації, а саме техніки майндмепінгу, можна вирішити безліч проблем. Цими труднощами є: забезпечення умов для розвитку й вдосконалення творчої особистості учнів, створення позитивної мотивації до навчального процесу й пізнавальної діяльності; підвищення впливу на самовдосконалення й самореалізацію школярів; впровадження орієнтованої й зразкової моделі навчання; знаходження оригінального шляху до побудови системи уроків іноземної мови. Ментальні карти спрямовують школярів на здобуття нових знань, вмінь і навичок, спираючись на особистий досвід школярів.

Спосіб наочності мотивує п'ятикласників, надає їм змогу проявити власну креативність, фантазію, а також показати свої здібності у створенні карт розуму. Ментальні карти можуть бути використані під час виконання тренувальних або домашніх вправ. За їх допомогою можна підготуватись до написання самостійної або контрольної роботи.

Отже, проведений нами аналіз наукових джерел засвідчив, що використання візуалізації є умовою успішного формування іншомовної лексичної компетентності. Дослідження теоретичної бази допомогло нам переконатись в ефективності використання ментальних карт у навчальному процесі.

2 МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ

2.1 Система уроків з використанням ментальних карт для навчання лексики учнів 5-х класів

У процесі дослідження ми намагалися перевірити дієвість використання ментальних карт в навчальному процесі. Основним завданням стала розробка і впровадження інтелект-карт в учнівську діяльність. Система вправ повинна покращити результативність учнів в засвоєнні лексичних одиниць, а також сприяти збагаченню активного словникового запасу.

Як інформаційну базу ми використали матеріал, розглянутий в теоретичному розділі нашої роботи. Авторська система уроків впроваджувалася в три етапи. Під час першого етапу ми використовували розроблені нами готові ментальні карти (див. Додаток А). На рівні семантизації учні лише ознайомлювались із новими лексичними одиницями, використовуючи перекладний і безперекладний способи. На рівні автоматизації учні виконували рецептивно-репродуктивні вправи; некомунікативні й умовно-комунікативні за типом комунікації. На цьому етапі п'ятикласники не тільки ознайомлювались із поданим матеріалом, але й виконували вправи на засвоєння. На рівні комунікативної практики учні створювали свої ментальні карти, а також вживали в мовленні вже засвоєнні лексичні одиниці. На кінцевому етапі ми можемо побачити, чи техніка майндмеппінгу є дієвою, а також чи вона сприяє формуванню іншомовної лексичної компетентності [13].

Експеримент проводився на базі Хмельницького ліцею №17 в учнів п'ятого класу. Учні працювали із посібниками «Full Blast 2» видавництва «ММ Publications», автор – Н. Mitchel, рівень – А1-А2 [83]. Нами були враховані рекомендації щодо календарно-тематичного планування. Усі ці дані ми вважали допоміжним підґрунтям для впровадження нашої системи уроків.

Впродовж уроку, який триває 45 хвилин, вчитель із п'ятикласниками повинен розглянути різні види мовленнєвої й мовної діяльності. Лексичний аспект належить саме до мовної діяльності. Учні повинні засвоювати слова, щоб збільшити свій словниковий запас.

Наш експеримент безпосередньою стосується вивчення учнями слів, які подані в підручнику «Full Blast». Тема, яку школярі вивчали впродовж декількох тижнів, називається «Places». За цей проміжок часу учні мали опанувати 70 незнайомих для них іменників, 15 дієслів, 13 прикметників, 3 числівники, 1 займенник, 5 прийменників, 17 фраз. Загальна кількість слів – 107. Всього фраз – 17. Ми рекомендуємо виділяти на освоєння лексики до 10 хвилин, якщо заняття триває 45 хвилин.

До нових лексичних одиниць, що учні повинні опанувати, належать:

1. Іменники: card, euro, festival, flight, medicine, stamp, ticket, chemist's, florist's hairdresser's, market, newsagent's, post office, travel agent's, bank, bus stop, footbridge, map, pedestrian crossing, petrol station, police station, robber, stop sign, traffic lights, tunnel, barbecue, country, excitement, lifestyle, nature, neighbourhood, peace and quiet, pollution, block of flats, bungalow, caravan, cottage, farm, houseboat, tree house, centre, light, minus, scientist, second (n), sunlight, temperature, Earth, galaxy, moon, outer space, planet, solar system, star, sun, universe, capital, sight, top, tourist, view, airport, art gallery, bridge, car park, castle, cathedral port, stadium, train station.

2. Дієслова: book, borrow, bring, post, catch, do gardening, go for a walk, offer, prefer, fit, freeze, heat, move, go cycling.

3. Прикметники: annoying, busy, comfortable, general, healthy, home-cooked, ideal, noisy, peaceful, relaxed, useful, heavy, light.

4. Числівники: billion, million, thousand.

5. Займенники: each other.

6. Прийменники: without, along, with, inside, over.

7. Фрази: Can I help you? Here you are. I'm afraid not. Let me check. Would you like anything else? You're welcome. Go straight on. How do I get to...? It's on

your right/left. Turn right/left at the.... Turn right/left into Street/ Road... Need some help? Now what? This way. For example. Give me the chance [83, с. 125-126].

Послідовність і логічний порядок подання інформації є важливими під час формування системи уроків. Важливо враховувати те, що система має впроваджуватися за наростанням складності завдань й узгодженості нового матеріалу з попереднім. Лише за таких умов можливе успішне формування комплексу вправ і завдань. Оскільки дослідники стверджують, що ментальні карти позитивно впливають на навчальний процес, ми вирішили самостійно перевірити дієвість їх використання.

В сучасному світі кожен другий будинок оснащений комп'ютерними технологіями. Окрім того, в епоху технологічного прогресу у багатьох є доступ до всесвітньої мережі Інтернет. Щоб створити інтелект-карти існує безліч онлайн ресурсів. Є безкоштовні онлайн забезпечення та платні. Для розроблення власних карт ми використали сервіси «Meindmeister» [82] і «PowerPoint». Ми розробили декілька карт розуму, які використали на початковому етапі розроблених нами уроків (див. Рисунок 2.1).

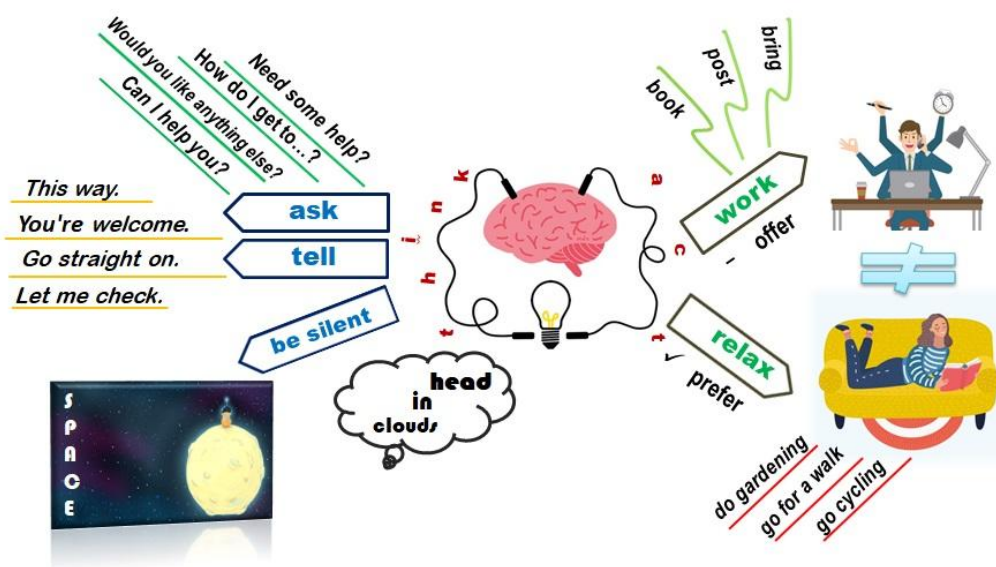

Рисунок 2.1 – Приклади семантичних ментальних карт

Учні п'ятого класу повинні були ознайомитись із лексичними одиницями, а також зрозуміти їх значення.

Для деяких слів нами був використаний безперекладний спосіб, зокрема спосіб дефініції. Наприклад:

- post office – an establishment for sending letters, goods, money, etc.
- bank – a major credit institution flight
- flight – traffic, travelling by air on a plane, etc.
- ticket – a document in the form of a paper or card in a particular form with an appropriate inscription giving you the right to use something;

– tourist – a person visiting a place of temporary residence for a specific purpose. Окрім того, був використаний також перекладний спосіб, зокрема спосіб пояснення значення рідною мовою. Наприклад:

- euro – за допомогою цієї валюти іноземці здатні розрахуватись за придбані товари за кордоном, зокрема в межах Європейського союзу;

– newsagent's – у цій крамниці ми можемо придбати газети різного типу, а також журнали, наліпки тощо;

– florist's – в крамниці цього типу чоловік може придбати красивий букет квітів для своєї коханої;

– prefer – означає з багатьох пропозицій обрати необхідне;

– busy – така людина має мало вільного часу, виконує якісь важливі операції;

– «You're welcome.» – фраза, яка свідчить про гостинність і дружні наміри.

Кінцевий спосіб, що ми використали на етапі семантизації, – спосіб багатослівного перекладу. Наприклад:

– card – карта, візитівка, квиток, листівка, оголошення.

– medicine – медицина, ліки, терапія, чаклунство, талісман;

– relaxed – невимушений, розкутий, спокійний, врівноважений, заспокоєний, нестрогий;

– This way. – сюди, таким чином, цей шлях, даний спосіб.

Ми ознайомились із новими словами, дізнались їхнє значення. На первинному етапі закріпили нові лексичні одиниці. Використали техніку ментальних карт, як метод наочності. Нашими завданнями, які ми мали вирішити за допомогою інтелект-карт, стали:

– ознайомлення зі звуковою, графічною формами слів;

– набуття вмінь диференціації;

– розгляд семантичних особливостей цих одиниць.

Нам потрібно було виконати якомога більше операцій з іноземними словами, щоб краще запам'ятати опрацьовані лексичні одиниці й підготуватись до вивчення наступного лексичного матеріалу. Впровадження цих ментальних карт в розроблену нами систему уроків можемо переглянути в додатках (див. Додаток В).

На другому етапі формування ми знову взяли за основу метод майндмепінгу. Проте, якщо на першому етапі в нас переважав лише умовно-комунікативний тип ознайомлення з лексичним матеріалом, то в процесі автоматизації ми вживали умовно-комунікативний і некомунікативний способи.

Відмінністю є те, що на первинному етапі ми використовували готову ментальну карту, а зараз ми мали доповнити карту і вставити забраклі елементи. На цьому етапі нашою головною метою є формування лексичних навичок на рівні словосполучень і речень. П'ятикласники повинні навчитись використовувати асоціативне мислення; знаходити значення невідомих слів і словосполучень; створювати логічні зв'язки між лексичними одиницями відповідно до комунікативної ситуації. Розглянемо приклад ментальної карти, що ми використали на другому етапі (див. Додаток А). Вважаємо, що на цьому етапі є доцільним використання цієї ментальної карти. Учні мали заповнити пропуски цієї карти, щоб в результаті в них вийшла інтелект-карта, яка продемонстрована на рисунку 2.2.

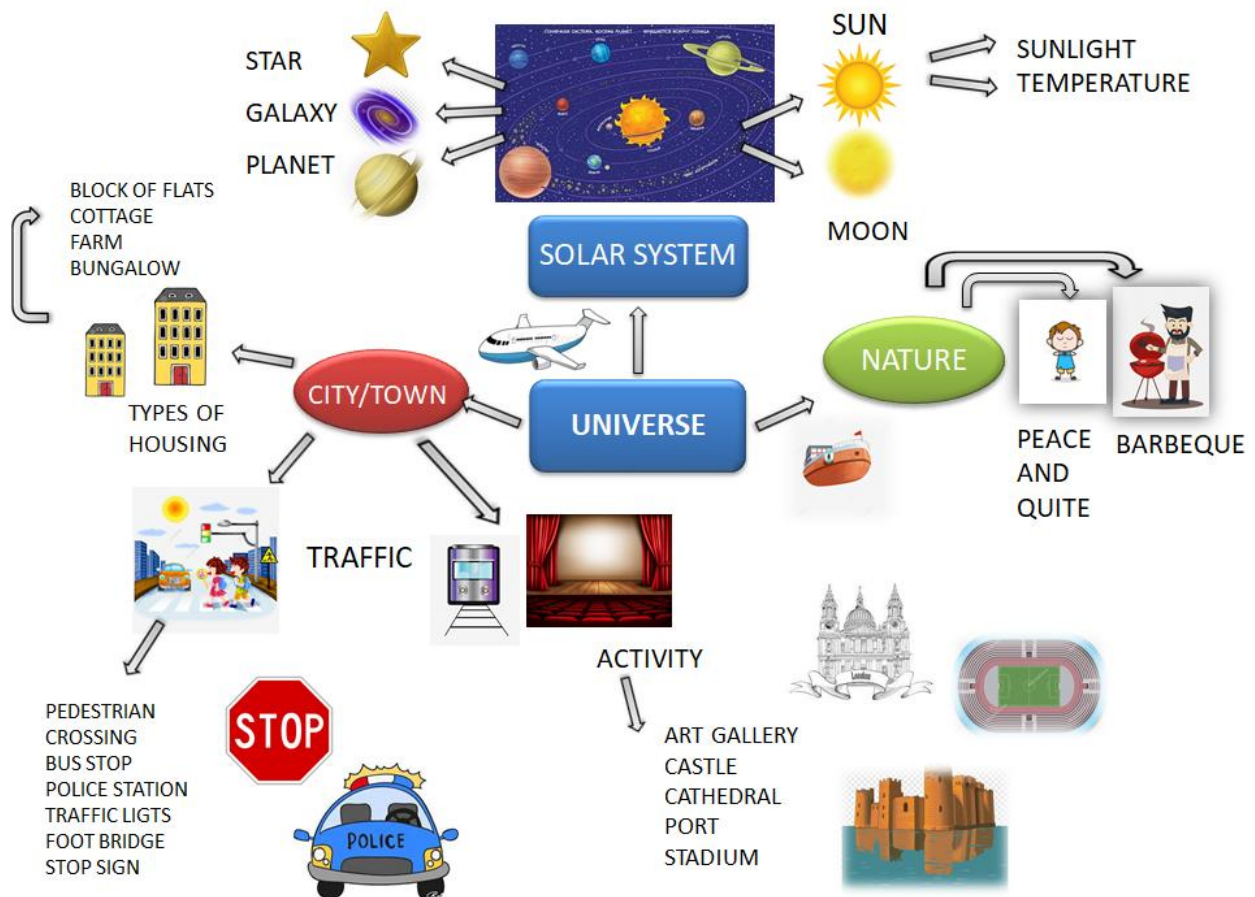

Рисунок 2.2 – Кінцевий вигляд розробленої ментальної карти

Ми розробили вправи рецептивно-репродуктивного характеру, які сприяють роботі з ментальною картою.

Вправа № 1. Прочитайте речення і заповніть пропуски, використавши слова з таблиці.

Exercise 1. Insert appropriate words where is necessary.

Galaxy solar system traffic temperature peace and quite art gallery pedestrian crossing
farm foot bridge

1. There are more than a hundred billion ... in the universe. (galaxies)
2. The sun is located in the centre of the (solar system)
3. ... is always loaded in large metropolitan areas. (traffic)
4. My uncle Sam lives on a He has many ducks and pigs in his barn. (farm)
5. I love being alone. I feel (peace and quiet)
6. Anna's mother is a famous artist. Her painting hangs in the.... (art gallery).
7. I will be absent tomorrow at school. I have high ... (temperature).
8. If there is no traffic light, a person can cross at a (pedestrian crossing).
9. This is a highway. You can't cross here. Use a ... (foot bridge).

Вправа № 2. Вправа на підставлення у зразок мовлення.

Exercise 2. Say what else you can see in these places.

farm city patrol station airport port festival Earth

Example: There are trillions of stars in the space. There are also many different planets there.

Під час виконання цих вправ учні закріплюють раніше засвоєні лексичні одиниці, а також працюють із невідомими для них. Це сприяє розвитку мовної здогадки, що позитивно впливає на запам'ятовування лексичних одиниць. Виконання цих вправ є обов'язковим, оскільки від якості роботи залежить результативність етапу автоматизації. Заповнення пропусків у ментальній карті (див. Додаток А) можливе лише за умови, що учні впораються із поданими

рецептивно-репродуктивними вправами. Отримані таким чином знання лексичного матеріалу готують п'ятикласників до наступного рівня.

Третім і завершальним рівнем є етап комунікативної практики. На цьому етапі учні п'ятого класу використали усі лексичні навички, сформовані на попередніх етапах. Вони демонстрували вміння практичного вживання іншомовних лексичних одиниць в письмовому й усному мовленні. Завданням учнів було створити власну ментальну карту з урахуванням усіх побажань, які розглядались вчителем на попередніх уроках. Вони повинні були використати якомога більше лексичних одиниць і в усній формі обґрунтувати свій вибір. Їм не дозволялось використовувати будь-які підручні засоби, такі як книги, телефони, конспекти тощо. Метою створення власної інтелект-карти було закріплення лексичних одиниць з теми. Учні готувались до написання контрольного тесту-перевірки, який продемонструє результативність нашого дослідження.

Отже, система розроблених ментальних карт і вправ передбачає послідовний процес засвоєння лексичного матеріалу. З кожним рівнем завдання, які ми впроваджуємо в нашу систему уроків, ускладнюються. Здатність відтворити іншомовний лексичний матеріал – головна мета й ознака успішності експерименту.

2.2 Експериментальна перевірка ефективності методики формування іншомовної лексичної компетентності з використанням ментальних карт

Метою нашої дослідницької роботи було формування іншомовної лексичної компетентності в учнів п'ятих класів на основі використання ментальних карт. Відповідно до мети було проведено експериментальне навчання учнів п'ятих класів. В ході цього експерименту ми повинні були перевірити як вживання карт розуму впливає на навчальний результат п'ятикласників.

Нам вже відомо, що експеримент проводився на базі Хмельницького ліцею №17, в учнів п'ятих класів. Вчитель англійської мови –

Фомінова Л. Д. допомагала проведенню дослідження. Експеримент тривав протягом трьох тижнів, зокрема з 8 по 22 листопада 2021 року.

На початку дослідження ми обрали один п'ятий клас. Клас був розділений на дві групи на уроках англійської мови. Одну із них ми обрали експериментальною, а іншу – контрольною. Ми брали до уваги індивідуально-психологічні особливості учнів.

Навчальні посібники, за якими займаються школярі, підходять для дітей з рівнем знань A1-A2 (Elementary). Відповідно до «Загальноєвропейських рекомендацій», учень такого рівня може сприймати суть ізольованих і загальноживаних фраз, що є запорукою щоденного спілкування у різноманітних сферах, таких як: особистий побут, покупка товарів, сімейне життя, географії місцевості тощо; спілкуватись у повсякденному житті, де потрібним є простий обмін інформативним матеріалом на знайомі теми; за допомогою простих лексичних одиниць описати навколишнє середовище і те, що пов'язане з галуззю потреб [23, с.50].

Наш дослід спрямований на формування іншомовної лексичної компетентності, тому результатом експерименту має бути:

1. Розуміння змісту лексичної одиниці.
2. Правильна вимова слова.
3. Правильне написання слова.
4. Розпізнавання слова в ситуаційному спілкуванні.
5. Вміння оперувати засвоєним лексичним матеріалом в усному і писемному мовленні.
6. Спроможність поєднувати лексичні одиниці в словосполученнях, реченнях, текстах тощо.

Лише за цих умов ми зможемо вважати, що наш експеримент вдалий. У разі відсутності якогось із критеріїв, лексична одиниця не може вважатися цілковито вивченою.

Об'єктом експерименту є процес формування й перевірки продуктивних лексичних навичок учнів п'ятих класів.

Проаналізувавши праці закордонних науковців С. Вебба [94] і П. Робінсона [89], ми виділили три основних критерії, за якими й буде здійснюватися аналіз сформованості іншомовної лексичної компетентності:

1. Мовна правильність;
2. Лексична сполучуваність;
3. Ситуативно-варіативне використання нових лексичних одиниць.

Ми обрали саме ці критерії, адже вважаємо їх найбільш вагомими й ключовими в процесі формування даного виду компетентності. На нашу думку, володіння мовною правильністю свідчить про те, що учень цілковито розуміє значення слова, розрізняє його графічний символ, а також сприймає його звучання.

Лексична сполучуваність важлива, тому що необхідним є володіння інформацією щодо стилістичної грамотності. Ми маємо знати які слова здатні вживатися в парі, а якого групування слів слід уникати. Наприклад, ми вживаємо дієслово «to make», а не «to do» в словосполученні «to make a mistake».

Знання про ефективність вживання лексичних одиниць в ситуативно-варіативному спілкуванні теж сприяє аналізу формуванню іншомовної лексичної компетентності, адже вміння учнів висловлюватись відповідно до ситуації свідчить про високий рівень володіння певними лексичними одиницями. Щоб вчитель зміг пересвідчитись в засвоєнні учнями слів, йому потрібно створити комунікативну ситуацію, і дати можливість учням висловитись, використовуючи вивчений лексичний матеріал.

Щоб об'єктивно оцінити рівень сформованості іншомовної лексичної компетентності в учнів п'ятих класів, ми маємо їх оцінити за кожним критерієм. Ми вирішили використати традиційний метод оцінювання:

- 5 балів – відмінно;
- 4 бали – добре;
- 3 бали – задовільно;
- 2 бали – незадовільно;

– 1 бал – погано.

Ми оцінимо кожен критерій окремо, а потім вирахуємо середнє значення, що і буде свідчити про результативність нашого досліду.

Ми визначили сформованість іншомовної лексичної компетентності учнів п'ятих класів за чотирма рівнями: високий, достатній, середній і низький.

Сформованість іншомовної лексичної компетентності на високому рівні (4,5-5,0 балів) свідчить про успішне засвоєння лексичних одиниць на всіх етапах. Учні навчились розрізняти усі форми слова, вживати їх у словосполученнях текстах, використовувати їх під час комунікації в усному і письмовому мовленні.

Достатній рівень (3,75-4,49 балів) демонструє те, що учні сформували навички іншомовної лексичної компетентності, але під час вживання лексичних одиниць допускають незначні помилки.

Учні із середнім рівнем знань (3,00-3,74 балів) володіють стандартними вміннями. У них сформувались базові навички, але під час розрізнення лексичних одиниць, побудові словосполучень, вживанні слів у ситуативних завданнях вони допускають помилки. Це говорить, що на якомусь із рівнів формування іншомовної лексичної компетентності учень не зміг цілком опанувати матеріал і засвоїти, як слід, подану лексику.

Низький рівень сформованості (0-2,99 балів) вказує на той факт, що п'ятикласник не засвоїв лексичний матеріал. Він не спроможний дати визначення слову, не розуміє його значення, не спроможний вжити його у словосполученні, реченні й під час спілкування. Учень допустив помилки на всіх рівнях формування лексичної компетентності.

Наш експеримент складався з трьох частин. Першочергово нам потрібно було визначити рівень володіння іноземною мовою п'ятикласниками. Оскільки, за навчальною програмою кожна група мала по три уроки англійської мови на тиждень, то умови щодо опанування матеріалу були рівні. Нами був розроблений тест на основі тем, які учні вивчали цього року: «That's me», «Exploring», «Adventure». Нами також були включені до тесту і питання

Продовження таблиці 2.1

6.	Колінько Костянтин	28	93% / 5
7.	Кушнір Юлія	23	76% / 4
8.	Левкова Аліса	25	83% / 4
9	Мороз Антон	27	90% / 5
10.	Метеша Анастасія	30	100% / 5

Таблиця 2.2 – Результати тестування контрольної групи

№	Прізвище та ім'я учня	Кількість правильних відповідей	Відсоткове відношення/ оцінка
1.	Ланівська Ангеліна	29	97% / 5
2.	Прокопович Іван	26	86% / 5
3.	Савінська Марія	25	83% / 4
4.	Сум Ігор	25	83% / 4
5.	Тарасова Дарія	27	90% / 5
6.	Тихомиров Вадим	30	100% / 5
7.	Шамрелюк Ярослав	22	73% / 4
8.	Храпцун Наталія	25	83% / 4
9.	Ярмолюк Ярослава	30	100% / 5

Існує безліч варіантів оцінювання. Ми використали шкалу запропоновану П. Атаманчуком [3]. Згідно з цим варіантом:

- 85% – 100% правильних відповідей відповідають оцінці «5»;
- 70% – 84% правильних відповідей відповідають оцінці «4»;
- 40% – 69% правильних відповідей відповідають оцінці «3»;
- 15% – 39% правильних відповідей відповідають оцінці «2»;
- 0% – 14% – тест не зараховується.

В експериментальній групі оцінку «відмінно» отримали 6 учнів. Оцінку «добре» – 4. В контрольній підгрупі оцінку «відмінно» отримало 5 учнів. Оцінку «добре» – 4. Середній бал відповідно до тестування учнів в експериментальній групі становить – 4,6, в контрольній групі – 4,56. Присутня невелика розбіжність у результатах. Вона зумовлена тим, що групи поділені

нерівномірно. Оскільки похибка у результатах несуттєва, то можемо вважати, що рівні навчання обох груп рівносильні.

На другому етапі лише учні експериментальної групи брали участь у дослідженні. В навчальному процесі цієї групи ми використали техніку майндмепінгу. Учні засвоювали лексичний матеріал за допомогою розроблених нами інтелект-карт і вправ. Таким чином, загальна кількість уроків, на яких вони використовували ментальні карти, дорівнює 5. Ми вирішили не перенавантажувати уроки використанням ментальних карт, оскільки вважаємо, що вони є доповненням в опануванні матеріалу. На нашу думку, карти розуму здатні допомогти учням у вивченні лексики, але вони не є основним джерелом подачі лексичного матеріалу, а лише суміжним і допоміжним. На опанування лексичного матеріалу припадає приблизно 20% часу на занятті, адже існують ще інші види іншомовної компетентності, які теж є запорукою формування іншомовної компетентності. Тому з ментальними картами ми могли працювати близько 10 хвилин протягом уроку.

Відповідно до системи вправ, яку ми впроваджували, засвоєння лексичних одиниць було поетапним. На першому етапі ми презентували нові слова за допомогою вже готових ментальних карт і ознайомлювались із ними за допомогою перекладних і безперекладних методів. На другому етапі – етапі автоматизації, ми працювали з різними видами вправ, щоб частково доповнити розроблену нами карту. Тут учні користувались умовно-комунікативним і некомунікативним способами виконання завдань. На цьому рівні ми вдосконалювали рецептивно-репродуктивні навички учнів п'ятого класу. На завершальному рівні ми активізували засвоєну лексику. Задля досягнення цієї мети п'ятикласники повинні були скласти власні ментальні карти

Такий метод наочності сприяв засвоєнню лексичного матеріалу. Він мотивував дітей, активізував їх увагу. Вони були зацікавлені процесом. П'ятикласники – це ще діти, тому їм цікаво спостерігати за картинками, розв'язувати різноманітні проблеми на шляху досягнення своєї мети. Останнє завдання було складним, але учні впорались із ним, оскільки під час його

виконання вони могли проявити всю свою фантазію й уяву. Учні могли створити ментальну карту будь-якого зовнішнього вигляду. Умовою було лише те, що вони мали використати якомога більше засвоєних лексичних одиниць і згрупувати їх належним чином.

Учні контрольної групи протягом цього проміжку часу виконували вправи із підручника і робочого зошита. Вони не використовували якісь інтерактивні методи. Стандартними завданнями стали: читання тексту, відповіді на питання, заповнення пропусків, короткі тестові завдання, вивчення слів напам'ять у форматі домашнього завдання тощо.

Третім етапом нашого дослідження був контрольний експеримент. На цьому етапі ми перевіряли чи наш експеримент є успішним. Середній бал ми вираховували відповідно до трьох критеріїв. До кожного критерію нами були розроблені вправи (див. Додаток В). Учні максимум могли отримати 5 балів, а мінімум 0. Щоб розрахувати середній бал, ми виконали обчислення за формулою: $(A+B+C)/3$.

- А – отриманий бал за критерій «мовна правильність»,
- В – отриманий бал за критерій «лексична сполучуваність»,
- С – отриманий бал за критерій «ситуативно-варіативне використання лексичних одиниць».

Таблиця 2.3 – Результати контрольного експерименту

№	Група	Мовна правильність	Лексична сполучуваність	Ситуативно-варіативне використання лексичних одиниць	Сер. бал	Рівень
<i>Експериментальна</i>						
1.	Багнюк Сергій	4	5	5	4,7	Вис.
2.	Бех Олександр	5	4	5	4,7	Вис.
3.	Власов Данило	5	5	5	5,0	Вис.
4.	Дзьоба Вікторія	5	4	5	4,7	Вис.

Продовження таблиці 2.3

5.	Дубіневич Макар	4	5	4	4,3	Дост.
6.	Колінько Костянтин	5	5	5	5,0	Вис.
7.	Кушнір Юлія	4	4	4	4,0	Дост.
8.	Левкова Аліса	5	4	5	4,7	Вис.
9.	Метеша Анастасія	5	5	5	5,0	Вис.
10.	Мороз Антон	5	5	5	5,0	Вис.
<i>Контрольна</i>						
1.	Ланівська Ангеліна	4	5	5	4,7	Вис.
2.	Прокопович Іван	5	3	4	4,0	Дост.
3.	Савінська Марія	4	4	4	4,0	Дост.
4.	Сум Ігор	5	5	4	4,7	Вис.
5.	Тарасова Дарія	5	5	4	4,7	Вис.
6.	Тихомиров Вадим	5	5	5	5,0	Вис.
7.	Шамрелюк Ярослав	4	4	4	4,0	Дост.
8.	Храпцун Наталія	4	4	4	4,0	Дост.
9.	Ярмолюк Ярослава	5	4	5	4,7	Вис.

Розглянемо результати за кожним критерієм окремо. За критерієм мовної правильності в переважній більшості учнів не виникало проблем. 70% п'ятикласників експериментальної групи впорались з цим завданням на «відмінно», а 30% на оцінку «добре». У другій групі 56% отримали «відмінно», а 44% учнів отримали «добре». У вправах на лексичну сполучуваність було більше проблем. В експериментальній групі 60% учнів впорались на «відмінно», 40% отримали оцінку «добре»; а от в контрольній групі лише 44% отримали оцінку «відмінно», 44% – «добре», 12% школярів отримав результат «задовільно». Результати у завданнях на ситуативно-варіативне вживання лексичних одиниць такі: 80% отримали «відмінно», 20% – «добре» в експериментальній групі; в контрольній групі: 33% отримали оцінку «відмінно», 67% отримали «добре». У таблиці 2.3 ми можемо побачити загальні результати нашого експерименту у двох групах.

Таблиця 2.4 – Порівняльна таблиця рівнів навчання учнів в кінці експериментального навчання

Група	Рівень (кількість учнів) до експерименту			Рівень (кількість учнів) після експерименту		
	Вис.	Дост.	Задов.	Вис.	Дост.	Задов.
Експериментальна	6	4	0	8	2	0
Контрольна	5	5	0	5	5	0

На початку експерименту загальна кількість учнів, в яких був високий рівень володіння іноземною мовою дорівнювала 57%. Наприкінці цей рівень збільшився. Уже 68% учнів мали результат «відмінно». Зміни відбулися зокрема в експериментальній групі. Якщо на початку 60% цієї групи мали високий рівень, то після нашого дослідження вже 80% учнів мали високу результативність. В контрольній групі змін не відбулося.

Учні п'ятого класу експериментальної групи були більш активними й вмотивованими. Їх більше зацікавив процес навчання з використанням мейндмепінгу. Учні контрольної групи не були такими зацікавленими в опануванні матеріалу, оскільки у них не було здатності проявити себе і продемонструвати свої особливі навички й вміння.

Згідно з отриманими результатами ми можемо стверджувати, що наше дослідження є успішним. За допомогою техніки ментальних карт ми вдосконалили процес формування іншомовної лексичної компетентності в учнів п'ятих класів за всіма критеріями.

2.3 Методичні рекомендації щодо використання ментальних карт на уроках з англійської мови з метою формування іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів

Техніка ментальних карт є загальноживаною у всьому світі. Вона є визнаним методом, що сприяє формуванню різних видів компетентностей. В

нашому дослідженні ми теж переконались, що впровадження майндмепінгу принесло позитивні результати й сприяло вдосконаленню іншомовної лексичної компетентності.

Результати проведеного теоретичного і практичного дослідження проблеми навчання лексичного матеріалу у середній школі дають нам змогу сформулювати наступні методичні рекомендації щодо вживання ментальних карт:

1. Ментальна карта повинна бути зрозумілою для учнів. Її зміст має відповідати меті уроку. Вчителю слід пояснити, що означає термін «майндмепінг». Якщо учні раніше ніколи не зустрічались із таким видом завдання, то потрібно чітко пояснити структуру інтелект-карт, звернути увагу на центральну ідею, а також роз'яснити за яким принципом створюється карта. Окрім того, варто звернути увагу на якісь незрозумілі або складні елементи, якщо такі присутні.

2. Карта повинна відповідати рівню, на якому вона використовується. Якщо ми використовуємо її на першому етапі, то недоречним буде просити учнів вживати лексичні одиниці в комунікативній ситуації. Не потрібно складати занадто прості чи, навпаки, складні карти розуму. Їх форма повинна бути лаконічною і чітко структурованою. Вона може містити в собі різні картинки, оздоблення, кольорове забарвлення, але не варто перенавантажувати карту другорядними елементами. Інформації повинна відповідати темі.

3. Дидактичний матеріал (посібники, роздавальний матеріал, картки тощо) повинні бути доступними для всіх учнів. Якщо учні працюватимуть із сайтами, вчителю необхідно пояснити, як ними користуватись, щоб створити потрібну ментальну карту.

4. Використання ментальних карт обов'язково повинне супроводжуватись виконанням вправ або наданням пояснень (в залежності від етапу використання інтелект-карти). Учитель має звернути увагу учнів на звукову, графічну форму слова. Окрім того, йому варто сприяти розвитку комунікативних і письмових навичок учнів під час пояснення змісту лексичних одиниць.

Безпосередньо в ході вживання ментальних карт в навчальному процесі (на уроці) вчителеві слід зважати на такі рекомендації:

5. Матеріал, на якому зображені ментальні карти, повинен бути доступний для всіх. Якщо аудиторія технічно обладнана, то карти можна демонструвати на екрані, дошці (за допомогою проєктора), моніторі тощо. Якщо ж вчитель використовує роздавальний матеріал, то всім учням повинно вистачити видруку.

6. Вчитель також повинен бути учасником процесу обговорення. Він має брати участь в поясненні, допомагати учням засвоїти лексичні одиниці. Таким чином утвориться взаємозв'язок учнів і вчителя, що посприє знаходженню спільної мови між ними, покращить процес засвоєння лексичного матеріалу школярами

7. Коментування ходу подій сприятиме розумінню навчального матеріалу учнями. Дітям варто робити нотатки, зважати на зауваження і побажання вчителя. Це допоможе їм уникати помилок і проблем в майбутньому.

8. Якщо є якісь часові обмеження, правила або елементи, що потребують уваги, рекомендуємо вчителеві записувати їх на дошці, щоб учні взяли до уваги ці моменти.

9. Якщо учні діляться на пари, то варто пам'ятати, що вони мають бути розподілені максимально об'єктивно. Навички одних пар, угруповань не повинні превалювати над іншими. Сили мають бути максимально рівними.

10. Потрібно залучити кожного учня в роботу з ментальними картами. Якщо учень не розуміє якогось моменту, то вчитель повинен допомогти йому і пояснити вживання, графічний символ незрозумілої лексичної одиниці, сполуки тощо.

11. Рекомендуємо надати процесу змагальний характер. Коли учні вмотивовані це пришвидшує роботу їхнього мислення, а також мотивує до правильного виконання вправ. Ментальні карти візуалізують лексичні одиниці, що є ще одним позитивним моментом у формуванні лексичних навичок. Ці фактори покращать запам'ятовування і заохотять учнів до вивчення слів.

12. Техніку ментальних карт можна використовувати на початку, в середині або наприкінці основної частини уроку в залежності від їхнього завдання.

13. Спосіб майндмеппінгу буде ефективним, якщо його впроваджувати в навчальний процес поступово відповідно до етапів його використання. Ми повинні пам'ятати про головне правило дидактики: рухатись від простого до складного.

14. Вчитель зобов'язаний слідкувати за дотриманням певних правил, часових рамок тощо. У разі, якщо такі присутні, то усі учні повинні бути в рівних умовах. Якщо робота на оцінку, то вчитель має ще раз наголосити на цих моментах, а у разі їх ігнорування, вжити відповідні заходи.

15. Учнім рекомендовано здійснювати не лише індивідуальну роботу, а й групову, фронтальну.

16. Оцінка вчителя повинна бути об'єктивною і аргументованою.

17. Варто звернути увагу на зворотній зв'язок після роботи із ментальними картами. Це посприє зрозуміти слабкі й сильні сторони школярів, допоможе в майбутньому під час створення нових інтелект-карт. Учитель може поставити декілька питань учням, що одразу дасть йому можливість оцінити ситуацію і рівень засвоєння матеріалу на уроці.

18. Необхідно надати учням можливість проявити свої здібності й таланти. Вчитель може запропонувати учням створити власні ментальні карти на запропоновану ним тему.

19. Рекомендуємо використовувати інтелект-карти як допоміжний засіб у формуванні іншомовної лексичної компетентності. Майндмеппінг має бути об'єднаним з виконанням різного виду вправ. Таке поєднання, як свідчить наш експеримент, точно дасть позитивний результат.

Вчитель може самостійно обирати часові межі, за які учні повинні впоратись із засвоєнням лексичних одиниць. Варто зважати на тему, мету, етап формування, щоб правильно встановити часові рамки роботи з ментальними картами. Проте маємо пам'ятати, що через певний проміжок часу, у разі

відсутності зміни активності, увага і концентрація учнів знижується. Тому планування і розподіл часу є важливим у навчальному процесі.

Рекомендовано також аналізувати результати діяльності учнів з ментальними картами. Це, знову ж таки, посприяє у майбутній підготовці до уроків, продемонструє, на що варто звертати більше уваги. Вчитель може використовувати ментальні карти навіть у випадку, якщо учень не повністю володіє деяким лексичним матеріалом. Це посприяє формуванню мовної здогадки школярів.

Якщо вчитель спостерігає, що рівень знань переважної більшості учнів високий, то окрім запропонованих лексичних одиниць, він може додати до переліку слів і ті, які вважає доцільними у формуванні лексичної компетентності.

Нами також були виокремлені деякі протипоказання щодо вживання ментальних карт:

1. Не варто використовувати ментальні карти як контроль знань на початкових етапах. Це може призвести до хибного оцінювання знань учнів.

2. Не рекомендуємо вживати ментальні карти, якщо вони можуть не дати позитивного ефекту (наприклад під час проходження граматичних тем).

3. Не слід використовувати інтелект-карти, якщо немає чітко поставленого завдання. Це може призвести до необ'єктивного оцінювання.

4. Не потрібно продовжувати використовувати карти, якщо за певний проміжок часу їх вживання неефективне. Це може свідчити про допущення помилок під час їх формування чи пояснення. Якщо не припинити їх демонстрацію і вживання, то це може негативно вплинути на навчальний процес загалом.

Щоб перевірити ефективність вживання ментальних карт, учитель може використати вправи різних типів: комунікативні, умовно-комунікативні, продуктивні, рецептивні тощо. У разі доцільного вживання вчителем і правильного виконання цих вправ учнями, можна переконатись, що формування іншомовної лексичної компетентності з використанням

ментальних карт пройшло успішно. Можна також розробити підсумковий тест, правильне виконання якого доведе, що учні цілком засвоїли лексичний матеріал.

Отже, щоб техніка ментальних карт дала позитивні результати, рекомендовано дотримуватись методичних вимог щодо її вживання. Вчителю варто звернути увагу на яких рівнях техніка використовується; зважати на вікові й психологічні особливості учнів, що працюють з нею; узгодити мету, тему і завдання уроку; задовольнити певні критерії, які вимагає навчальна програма; адекватно оцінити роботу учнів з картами розуму.

ВИСНОВКИ

Проведений експеримент забезпечив досягнення поставленої мети. На основі поставлених завдань, можемо зробити такі висновки:

1. У результаті аналізу методичної літератури ми з'ясували сутність ключових понять і особливостей формування іншомовної лексичної компетентності 5-х класів. Виявлено, що формування іншомовної лексичної компетентності є одним з ключовим елементів формування іншомовної компетентності. Нами було проаналізовано її роль у навчальному процесі учнів п'ятих класів. Лексична компетентність – це володіння багатим словниковим запасом; здатність вживати лексичний матеріал усно чи письмово відповідно до ситуації чи контексту; вміння правильно утворювати словосполучення, речення; оперування лексичними одиницями в текстах в залежності від навчального завдання; спроможність комунікувати з носіями мови. Досліджено проблеми й особливості формування іншомовної лексичної компетентності учнів. Виявлено, що ці два компоненти взаємозалежні й спроможні, як позитивно, так і негативно, впливати на процес формування іншомовної лексичної компетентності. Важливим є взяття до уваги вікові особливості учнів, їхні інтереси, рівень знань. Методи та засоби навчання мають бути правильно підібрані. Психологічними процесами, що впливають на успішність формування іншомовної лексичної компетентності, є мислення, пам'ять, сприймання, увага і мотивація учнів. Якщо школярі вмотивовані, сконцентровані, уважні, здатні до швидкого сприймання інформації, то засвоєння лексичного матеріалу пройде більш легко і результативно.

2. Розглянуто також компонентну структуру й етапи формування іншомовної лексичної компетентності. Існує безліч різноманітних компонентних поділів, але основним складниками іншомовної лексичної компетентності учнів 5-х класів є: лексичні знання, лексичні вміння й лексичні навички. Усі ці елементи взаємодіють і взаємодоповнюють одне одного. Без формування одного, неможливе існування інших компонентів. Можемо також виділити три етапи формування даної компетентності: семантизація,

автоматизація, репродукція. На першому етапі учень знайомиться із лексичними одиницями, на другому – працює з ними на рівні словосполучень і речень, а на третьому – робить спроби вживати засвоєний лексичний матеріал у ситуативно-варіативному спілкуванні. Ці етапи пов'язані між собою, тому необхідним є активна робота на кожному з них.

3. Досліджено техніку розроблення та використання ментальних карт для формування іншомовної компетентності учнів 5-х класів. Виявлено, що техніка ментальних карт – метод візуалізації, який має позитивний вплив на навчальний процес у закладах середньої освіти. Вона є популярною у всьому світі. Найвідомішим дослідником даної техніки є Т. Бьюзен. Під час нашого експерименту ми часто керувались його рекомендаціями щодо розроблення карт розуму. Учні середньої школи схильні до активної пізнавальної діяльності, тому намагаються охопити й запам'ятати якомога більше лексичного матеріалу. Досліджено, що техніка майндмеппінгу сприяє швидкому опануванню лексичних одиниць за короткий проміжок часу, а також надає учням можливість охопити великий обсяг інформації й продемонструвати власні творчі здібності.

4. Розроблено систему завдань і вправ для активізації процесу розвитку іншомовної лексичної компетентності п'ятикласників на основі використання ментальних карт. До розробленої нами системи завдань належало 20 тестових питань для визначення рівня знань учнів, 4 ментальні карти, комплекс вправ для роботи з ними, а також вправи для перевірки успішності нашого дослідження. Під час роботи з ментальними картами в учнів п'ятого класу був високий рівень концентрації та мотивації. Це свідчило про доцільність використання інтелект-карт на уроках іноземної мови. Експериментально перевірено запропоновану систему вправ на її ефективність. Нами було обрано 3 критерії, за якими ми перевіряли успішність нашого експерименту. До них належали: мовна правильність, лексична сполучуваність, ситуативно-варіативне використання лексичних одиниць. На початку дослідження загальна кількість учнів експериментальної групи, в яких був високий рівень володіння

іноземною мовою дорівнювала 57%. Наприкінці цей рівень збільшився до 68%. Учні п'ятого класу експериментальної групи були більш активними та вмотивованими в порівнянні з учнями контрольної підгрупи. Вони прагнули продемонструвати свої вміння, навички, здатність до асоціативного мислення. Результати контрольної групи залишились незмінними. Доведено, що даний комплекс вправ є дієвим і сприяє формуванню іншомовної лексичної компетентності учнів п'ятих класів.

5. Розроблено методичні рекомендації щодо вживання ментальних карт на заняттях з іноземної мови для формування лексичної компетентності учнів 5-х класів. Створено перелік порад і протипоказань у роботі з ментальними картами. Засвоєння лексичного матеріалу є метою навчання. Досліджено, що під час досягнення даної цілі не варто нехтувати даними порадами. В іншому випадку техніка ментальних карт не буде дієвою і зможе навіть руйнувати набуті лексичні знання, вміння або навички.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абрамова Г. С. Вікова психологія [Електронний ресурс] / Г. С. Абрамова. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/lev-semenovich-vyigotskiy-40344.html> (дата звернення 25.11.2021).
2. Арюткина С. В. Хрестоматія по методике математики / С. В. Арюткина, М. И. Зайкин. – Арзамас: АГПИ, 2005. – 80 с.
3. Атаманчук П. С. Узгодження нормативних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з вимогами особистісно-орієнтованого навчання фізики / П. С. Атаманчук, А. М. Кух // Фізика та астрономія в школі. – 2002.
4. Аткинсон Р. Л. Введение в психологию : книга / Р. Л. Аткинсон, Э. Е. Смит, Д. Дж. Бем; под ред. В. П. Зинченко. – 15-ое изд. – Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2007. – 756 с.
5. Бігич О. Б. Методика навчання іноземних мов і культур : підр. для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. – Київ : Ленвіт, 2013. – 590 с.
6. Борщовецька В. Д. Лексичний мінімум для студентів третього року навчання економічних спеціальностей ВНЗ / В. Д. Борщовецька // Іноземні мови : науково-методичний журнал. – 2007. – №0 2. – С.52-53.
7. Бурлакова М. К. Речи и афазия / М. К. Бурлакова. – Москва : Медицина, 1997. – 280 с.
8. Бьюзен Т. Супермислення : онлайн-книга [Електронний ресурс] / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – 2018. – Режим доступу до ресурсу : http://loveread.ec/read_book.php?id=55086&p=1 (дата звернення 6.12.2021)
9. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Виготский. – 5-ое изд. – Питер : Питер, 2021. – 432 с.
10. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Виготский. – Москва : Юрайт, 2019. – 336 с.
11. Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи розроблені відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної

середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» та наказу МОН від 13.04. 2011 року № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти», зареєстрованого у Міністерстві юстиції від 11.05. 2011 року № 566/19304. – Київ : Держстандарт України, 2011. – 14 с.

12. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. – Москва : АРКТИ, 2003. – 307 с.

13. Гез Н. И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов и др. – Москва : Высшая школа, 1982. – 374 с.

14. Гнаткевич Ю. В. Учебник немецкого языка : учебное пособие / Ю. В. Гнаткевич, Л. Ф. Бондаренко, З. Э. Кузьменко. – Киев : Выща школа, 1989. – 270 с.

15. Гурвич П. Б. Общая методика обучения иностранным языкам : хрестоматия / П. Б. Гурвич, Ю. А. Кудряшов. – Москва : Рус. язык, 2001. – 360 с.

16. Давыдов В. В. Возрастная и педагогическая психология : учебник для студентов пед. ин-тов / В. В. Давыдов, Т. В. Драгунова, Л. Б. Ительсон и др.; под ред. А. В. Петровского. – Москва : Просвещение, 1979. – 288 с.

17. Дементьева Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Т. І. Дементьева. – Харків, 2005. – 18 с.

18. Демьяненко М. Я. Основы общей методики обучения иностранным языкам : теоретический курс / М. Я. Демьяненко, К. А. Лазаренко, С. В. Мельник. – 2-е изд. – Киев : Выща школа, 1984. – 254 с.

19. Добринін Н. Ф. Про селективності і динаміку уваги / Н. Ф. Добринін // Питання психології. – 1975. – №2. – С.243–259.

20. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова. – СПб. : КАРО, 2005.-352 с. Формирование
21. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – Москва : АПН РСФСР, 1958. – 378 с.
22. Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи / Н. И. Жинкин // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С. 26–38.
23. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов / за наук. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 2003. – 379 с.
24. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – 3-е изд., пересмотр. – Москва : МПСИ, 2010. – 447с.
25. Івашньова С. В. Про Навчання лексики. [Електронний ресурс] / С. В. Івашньова. – Режим доступу : https://ivashneva.ucoz.ru/index/leksija_7_navchannja_leksiki/0-27 (дата звернення 5.12.2021).
26. Калініна Л. В. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі : навч.-метод. посібник /
27. Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич, Л. І. Березенська; за заг. ред. І. В. Самойлюкевича. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2008. – 165 с.
28. Каменська І. Б. Лінгвістична компетенція у структурі іншомовної професійно-комунікативної компетенції менеджера / І. Б. Каменська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2009. – вип. 21. – С. 127-133.
29. Коджаспирова Г. М. Педагогіка : підр. / Г. М. Коджаспирова. – Москва : Айрис-пресс, 2006. – 256 с.
30. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / С. В. Козак. – Одеса, 2001. – 20 с.
31. Коменский Я. А. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский. – Москва : Просвещение, 1982. – 356 с.

32. Кондаков В. М. Психологічний словник. [Електронний ресурс] / В. М. Кондаков. – Режим доступу : <http://enc.com.ua/velika-psixologichna-enciklopediya/e-vo-zaik/101450-zhinkinmikolaivanovich.html> (дата звернення 30.11.2021).

33. Кондратьева В. А. Оптимизация усвоения лексики иностранного языка / В. А. Кондратьева. – Москва : Высшая школа, 2004. – 356 с.

34. Коростелева Л. В. Высокочастотные имена существительные, прилагательные и числительные в современном русском языке (по материалам лексикографии) / Л. В. Коростелева. – Нижневартовск : Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2013. – 115 с.

35. Короткова И. П. Организационно-методические условия формирования лексической компетенции младших школьников в ходе изучения английского языка посредством фольклора / И. П. Короткова // Проблемы профессиональной подготовки современного учителя иностранного языка : сборник материалов IX научно-практической конференции. – Москва : МГПИ, 2011. – С. 149–152.

36. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык : пособие для учителей / Н. Ф. Коряковцева. – Москва : АРКТИ, 2002. – 173 с.

37. Кучерук О. А. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проектів [Електронний ресурс] / О. А. Кучерук. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/28971/1/%21%20%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf> (дата звернення 29.11.2021).

38. Луцанич У. В. Використання ментальних карт на уроках у початковій школі / У. В. Луцанич, М. В. Лавренова // Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 р.,

Мукачево / Ред. кол.: Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2017. – 508 с. – С. 232–234.

39. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии : уч. пособие / В. Я. Ляудис. – Москва : УРАО, 2008. – 128 с.

40. Макарова Е. А. Визуализация как интросекция смыслообразов в ментальное пространство личности: монография / Е. А. Макарова. – Москва : Спутник, 2010. – 170 с.

41. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія / Р. Ю. Мартинова. – Київ, Вища школа, 2004. – 454 с.

42. Методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://drive.google.com/file/d/0B1Yx7IomBq9_Vm9HdTdoVVJyQlE/view (дата звернення 8.12.2021).

43. Методичні рекомендації щодо організації та змісту вивчення іноземних мов в основній і старшій школі у 2016/2017 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-program> (дата звернення 20.11.2021).

44. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / С. Ю. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2002. – 328 с.

45. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11-17.

46. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – Київ : Академія, 2010. – 328 с.

47. Пидкасистий П. І. Педагогіка : навчальний посібник / П. І. Пидкасистий. – Москва : Педагогічне товариство Росії, 1995. – 640 с.

48. Полякова Е. В. Визуализация как эффективный метод представления информации в сознании человека / Е. В. Полякова // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2012. – №4 (59). – С. 180–181.

49. Про Активний, пасивний і потенціальний словниковий запас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfile.net/preview/9768467/page:3/> (дата звернення 25.11.2021).

50. Про Види наочних засобів навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stud.com.ua/38890/psihologiya/vidi_naochnih_zasobiv_navchannya (дата звернення 29.11.2021)

51. Про Ментальні карти та їх особливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groupdynamics.kspu.edu/wiki/a/17> (дата звернення 7.12.2021).

52. Про Особливості адаптаційного періоду учнів п'ятих класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://satanivska-gromada.gov.ua/osoblivosti-adaptacijного-periodu-uchniv-p%E2%80%99yatih-klasiv-10-13-49-11-11-2016/> (дата звернення 1.12.2021).

53. Про Перехід учнів з початкової школи в середню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://boyarka-school1.edukit.kiev.ua/organizaciya_navchannya/vihovna_robota/storinka_klasного_kerivnika/osoblivosti_pyatiklasnikov/?rvi=no&prnt=prnt (дата звернення 1.12.2021).

54. Про Типи вправ для навчання іноземної мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studopedia.com.ua/1_49140_tipi-vprav-dlya-navchannya-inozemnoi-movi.html (дата звернення 27.11.2021).

55. Про Тоні Бьюзена [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lavkababuin.com/ua/author/toni-bbyuzen/> (дата звернення 1.12.2021).

56. Про Технологію ментальних карт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://habrahabr.ru/company/devexpress/blog/291028/> (дата звернення 5.11.2021).

57. Рапуто А. Г. Визуализация как неотъемлемая составляющая процесса обучения преподавателей / А. Г. Рапуто // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – №5. – С. 138–141.

58. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 432 с.

59. Редько В. Г. Концепція компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, О. С. Пасічник, Н. П. Басай ; за наук. ред. В. Г. Редька. – Київ : Конві Прінт, 2018. – 36 с.

60. Редько В. Г. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / В. Г. Редько, О. П. Шаленко, С. І. Сотникова. – Київ : Методика Паблішинг, 2021. – 42 с.

61. Салмина Н. Г. Знак и символ в обучении / Н. Г. Салмина. – Москва : Изд-во Моск. Ун-та, 1998. – 288 с.

62. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови / Н. М. Сіранчук. – Київ : Центр учбової літератури, 2017. – 288 с.

63. Столяренко Л. Д. Основи психології : навч. посібник / Л. Д. Столяренко. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 2000. – 480 с.

64. Складенко Н. К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н. К. Складенко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць. – 1992. – С.9–14.

65. Смирнова Е. А. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка: дис...канд. пед. наук : 13.02.02. / Е. А. Смирнова. – Москва, 2001. – 182 с.

66. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – Киев : Ленвит, 2004. – 192 с.

67. Телегина Э. Д. Особенности взаимосвязи творческого мышления и зрительного восприятия у младших школьников / Э. Д. Телегина, В. В. Гагай // Вопросы психологии. – 2003. – №5. – С. 47–55.
68. Трофімов Ю. Л. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. – Київ : Либідь. – 558 с.
69. Шамо́в А. Н. Лексические навыки устной речи и чтения – основа семантической компетенции обучаемых / А. Н. Шамо́в // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 4. – С. 19–21.
70. Штейнберг В. Э. Дидактические многомерные инструменты. Теория, методика, практика / В. Э. Штейнберг. – Москва : Народное образование, 2002. – 304 с.
71. Шулигіна Р. А. Педагогіка : навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Р. А. Шулигіна. – Суми : Університетська книга, 2017. – 144 с.
72. Щемелев И. Ю. Применение инновационных методов обучения иностранным языкам в школе : учебно-методическое пособие / И. Ю. Щемелева, Ю. С. Васильева, А. О. Наследова, И. В. Нужа. – Орск : Издательство ОГТИ, 2009. – 118с .
73. Щукін А. Н. Методика навчання мовленнєвому спілкуванню іноземною мовою : навч. посіб. / А. Н. Щукін. – Москва : Ікар, 2011. – 456 с.
74. Allen V. E. Techniques in Teaching Vocabulary / V. E. Allen. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 136 p.
75. Börne W. Didaktik und Methodik der Wortschatzarbeit: Bestandsaufnahme und Perspektiven. In: Kühn, Peter (Hg.): Germanistische Linguistik 155-156. Studien zu Deutsch als Fremdsprache V. Wortschatzarbeit in der Diskussion / W. Börne. – Hildesheim : Olms, 2000. – 156 s.
76. Creswell J. Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research / J. Creswell. – NJ : Pearson, 2005. – 245 p.
77. Ellis G. Learning to Learn English / G. Ellis, B. Sinclair. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2004. – 395 p.

78. Gesell A. The psychology of early growth, including norms of infant behavior and a method of genetic analysis / A. Gesell, H. Thompson, Amatruda. – New York : The Macmillan Company, 1938.

79. Huyen N. Learning vocabulary through didactic games. The Effectiveness of Learning Vocabulary Through Games / N. Huyen, N. Knuat // The Asian EFL Journal, 2003. – № 4. – Vol. 5. – P. 26–29.

80. Laufer B. Lexical Frequency Profiles : From Monte Carlo to the Real World / B. Laufer // Linguistics. – 2005. – №26. – P. 581–587.

81. Marsh D. The relevance and potential of content and language integrated learning (CLIL) for achieving MT+2 in Europe [Electronic resource]. – Access mode : <http://userpage.fu-berlin.de/elc/bulletin/9/en/marsh.html> (last accessed : 7.12.2021).

82. Meindmeister. Online program for creating mind maps. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.mindmeister.com/ru?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=UA_ru_search_brand&utm_content=mm&gclid=CjwKCAiAksyNBhAPEiwAIDBeLE2DbXTifeo5LbZtcJvRUzM0nJre43IyP5BYSb3M5yBzIYnvWjjWqxoCEIIQAvD_BwE (дата посещения 28.11.2021)

83. Mitchell H. Full blast : tutorial / H. Mitchell. – MM Publications, 2010. – 86 p.

84. Mollica A. Italica / A. Mollica // Linguistics and Pedagogy. – № 4. – Vol. 78. – № 4. – P. 464–485.

85. Morris L. Vocabulary profiles as predictors of TESL student performance / L. Morris, T. Cobb // System. – London, 2004. – №32 (1). – P. 75–87.

86. Nation P. Vocabulary Learning and Speaking Activities / P. Nation, J. Newton // Forum. – 2006. – №1. – Vol. 54. – P. 9–14.

87. Qian D. Evaluation of an in-depth vocabulary knowledge measure for assessing reading performance / D. Qian, M. Schedl // Language Testing. – 2005. – № 21. – P. 28–52.

88. Read J. Plumbing the Depths: How should the Construct of Vocabulary Knowledge be Defined? / J. Read // Vocabulary in a Second Language. – Amsterdam: John Benjamins, 2004. – P. 209–227.

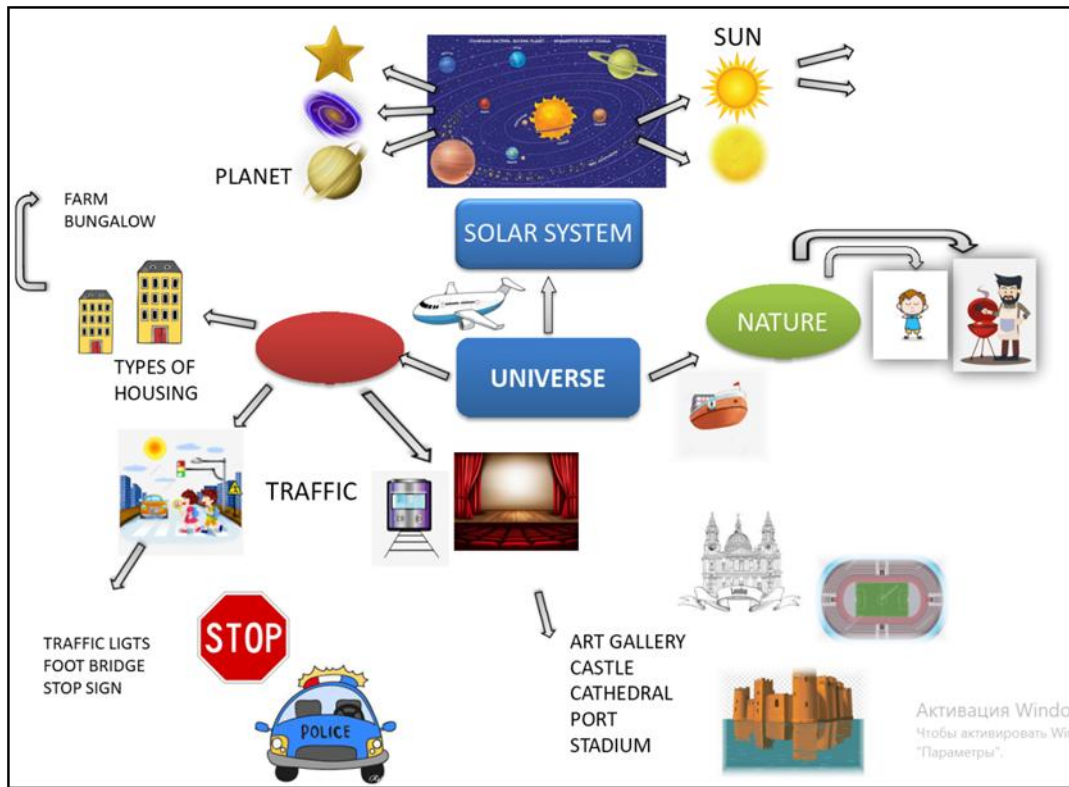
89. Robinson P. Rich view of the foreign lexical competence / P. Robinson. // English Language Teaching Journal. – 2009. – № 43. – 282 p.
90. Santo B. Innovation as a means of economic development / B. Santo. – Moscow : Progress, 1990. – 296 p.
91. Schmitt N. The Percentage of Words Known in a Text and Reading Comprehension / N. Schmitt, X. Jiang and W. Grabe // Modern Language Journal. – 2011. – № 95. – P. 26–43.
92. Twiss B. Management of Scientific and Technological Innovation / B. Twiss. – Moscow : Economics, 1989. – 217 p.
93. Waring R. Second language reading and incidental vocabulary learning / R. Waring, P. Nation // Angles on the English Speaking World. – London, 2004. – №4. – P. 97–110.
94. Webb S. Receptive and productive vocabulary learning: The effects of reading and writing on word knowledge / S. Webb // Studies in Second Language Acquisition. – 2005. – №27. – P. 33–52.
95. Zareva A. Models of lexical knowledge assessment of second language learners of English at higher levels of language proficiency / A. Zareva. – System : 33, 2005. – 562 p.

ДОДАТОК А

Приклади розроблених ментальних карт

Розроблена ментальна карта (використана на рівні семантизації)

Розроблена ментальна карта (використана на рівні автоматизації)

12. Thousand. 13. Each other. 14. With (smth). 15. Without. 16. Can I help you?
 17. You're welcome. 18. Give me the chance. 19. Need some help? 20. Go straight
 on.

2. Find the proper word according to the definitions.

A) Who is that?

1. Makes haircuts.
2. Encourages travel.
3. Steals money.
4. Makes flower bouquets.
5. Enjoys walking.

B) What is that?

1. We use it to be healthy.
2. Here we can buy products.
3. Different animals are bred there.
4. With this currency we can buy things in the European Union.
5. We live on this planet.

Answers: 1) 1. Hairdresser. 2. Travel agent. 3. Robber. 4. Florist. 5. Pedestrian.

2) 1. Medicine. 2. Market. 3. Farm. 4. Euro. 5. Earth.

3. Underline the odd one out.

1. Many researchers have investigated these space objects. These objects
 include all except...

a) moon b) galaxy c) castle d) star

2. We can travel using all means of transport except...

a) train b) ferry c) mattress d) plane

3. There are different types of accommodation except...

a) block of flats b) cottage c) three house d) boat

4. We can't cross the road by...

a) houseboat b)tunnel c) pedestrian crossing d)bridge

5. Visiting the city, we can visit various sights except ...

a) stadium b)art gallery c)cathedral d) petrol station

5. – How did she end the year?
– She got ... marks.
6. Dress warmly. The ... is 10° above zero.
7. Anna's daughter got sick. She had been in the afternoon to the ... to buy some junior aspirin.
8. They are billionaires. They lead an extremely lavish
9. She ... \$20 from me.
10. We will be late. Our ... is cancelled.
11. – What do you want?
– All I want is some
12. We were delighted with the hospitality. Barney took us to the ... in the evening.
13. He has an amorous
14. The ... of blood makes him retch.
15. – The company wants to give me a job in Canada.
– Will you accept their ...?

Answers: 1. heat 2. outer 3. inside 4. barbecue 5. top 6. temperature
7. chemist's 8. lifestyle 9. borrowed 10. flight 11. peace and quiet 12. airport
13. nature 14. sight 15. offer

2. Answer the questions.

What places would you like to visit? Explain why. Use words, which you have studied during the module «Places».

ДОДАТОК В

Система розроблених уроків

План-конспект уроку в 5 класі (8.11.2021)

Тема: Adventure.

Мета:

- практична: перевірити рівень знань учнів з попередніх модулів;
- освітня: вдосконалювати різні види іншомовної компетентності;
- розвивальна: розвивати критичне мислення учнів;
- виховна: виховати в учнів вміння працювати самостійно.

Тип: комбінований.

Обладнання: підручник і робочий зошит «Full Blast 2», Інтернет.

Хід уроку

I. Вступна частина уроку

Етап 1. Організаційний момент

Мета: організувати учнів і налаштувати їх на продуктивну працю.

Прийом: привітання, повідомлення мети і теми уроку.

Етап 2. Мовленнєва зарядка

Мета: ввести учнів у іншомовне середовище.

Прийом: відповіді на питання вчителя.

II. Основна частина заняття

Етап 1. Перевірка домашнього завдання

Мета: проконтролювати чи учні засвоїли пройдений на попередньому уроці матеріал.

Прийом: перевірка виконання вправ 1-3 с. 41.

Етап 2. Перевірка рівня знань учнів

Мета: перевірити рівень знань учнів для проведення експерименту.

Прийом: написання тесту зрізу знань (див. Додаток Б).

Етап 3. Закріплення матеріалу з теми

Мета: закріпити знання з модуля «Пригоди».

Приєм: висловлення власної думки.

III. Заключна частина уроку

Етап 1. Домашнє завдання

Мета: підготуватись до вивчення нового модуля.

Приєм: ознайомлення с завданнями на с. 45.

Етап 2. Підсумки уроку

Мета: оцінити роботу учнів на уроці, підсумувати пройдений матеріал.

Приєм: оцінювання.

План-конспект уроку в 5 класі (експериментальній підгрупі) (12.11.2021)

Тема: Places.

Мета:

- практична: покращити іншомовну компетентність;
- освітня: опрацювати новий граматичний матеріал; ознайомитись із новим лексичним матеріалом;
- розвивальна: розвивати пам'ять і навички читання за допомогою вивчення нових лексичних одиниць;
- виховна: виховати в учнів культуру поведінки в громадських місцях.

Тип: комбінований.

Обладнання: підручник і робочий зошит «Full Blast 2», Інтернет.

Хід уроку

I. Вступна частина уроку

Етап 1. Організаційний момент

Мета: організувати учнів і налаштувати їх на продуктивну працю.

Приєм: привітання, повідомлення мети і теми уроку,

Етап 2. Мовленнєва зарядка

Мета: ввести учнів у мовне середовище.

Приєм: відповіді на питання про переваги й недоліки нашого міста.

II. Основна частина заняття

Етап 1. Перевірка домашнього завдання

Мета: проконтролювати чи учні засвоїли пройдений на попередньому уроці матеріал.

Приєм: перевірка виконання вправи 4,5 с. 27.

Етап 2. Ознайомлення із новим лексичним матеріалом

Мета: ознайомитись із розробленими ментальними картами та новими лексичними одиницями (див. Рисунок 2.1).

Приєм: виконання перекладних і безперекладних завдань.

Етап 3. Повторення граматичного матеріалу

Мета: закріпити знання з граматичної теми «Модальність».

Приєм: написання в зошиті 10 речень з модальними дієсловами «can», «could», «may», «might».

Етап 4. Аудіювання

Мета: вдосконалити слухові й монологічні навички;

Приєм: слухання аудіозапису; відповіді на питання на основі прослуханого.

III. Заключна частина уроку

Етап 1. Домашнє завдання

Мета: відпрацювання пройденого матеріалу вдома.

Приєм: виконання вправ на с.45; вправи 1, 5 с. 45-47 з підручника.

Етап 2. Підсумки уроку

Мета: оцінити роботу учнів на уроці, підсумувати пройдений матеріал.

Приєм: усне заохочення, оцінювання.

План-конспект уроку в 5 класі (експериментальній підгрупі) (15.11.2021)

Тема: Places.

Мета:

- практична: вдосконалити лексичні знання й навички;
- освітня: поглибити знання учнів з фонетичної й граматичної компетентностей;
- розвивальна: розвивати навички письма й говоріння;
- виховна: виховати в учнів активність на уроці.

Тип: комбінований.

Обладнання: підручник і робочий зошит «Full Blast 2», аудіозаписи.

Хід уроку

I. Вступна частина уроку

Етап 1. Організаційний момент

Мета: налаштувати учнів на продуктивну працю.

Приєм: привітання, повідомлення мети і теми уроку.

Етап 2. Мовленнєва зарядка

Мета: ввести учнів у іншомовне середовище.

Приєм: відповіді на запитання вчителя.

II. Основна частина заняття

Етап 1. Перевірка домашнього завдання

Мета: переконатись, що учні впорались із домашнім завданням.

Приєм: перевірка вправ на с.45; вправи 1, 5 с. 45-47 з підручника.

Етап 2. Розвиток граматичної та фонетичної компетентностей

Мета: покращити рівень слухових навичок й фонетичної компетентності.

Приєм: слухання аудіозаписів (впр.4, с. 47; впр.4, с.49).

Етап 3. Покращення лексичної компетентності

Мета: покращити вимову лексичних одиниць; навчитись утворювати словосполучення і речення.

Прийом: робота з ментальною картою; виконання різних вправ на засвоєння (див. Додаток А).

III. Заключна частина уроку

Етап 1. Домашнє завдання

Мета: відпрацювання пройденого матеріалу вдома.

Прийом: виконання вправ 3-5 с.51; вправ 7-10 с.78 з робочого зошита.

Етап 2. Підсумки уроку

Мета: оцінити роботу учнів на уроці, підсумувати пройдений матеріал.

Прийом: усна бесіда, оцінювання.

План-конспект уроку в 5 класі (експериментальній підгрупі) (18.11.2021)

Тема: Places.

Мета:

- практична: попрактикувати використання матеріалу з теми;
- освітня: підвищити інтелектуальний рівень учнів шляхом закріплення матеріалу;
- розвивальна: розвивати навички роботи з ментальними картами;
- виховна: виховати в учнів вміння працювати самостійно.

Тип: комбінований.

Обладнання: підручник і робочий зошит «Full Blast 2», аркуш паперу, олівці.

Хід уроку

I. Вступна частина уроку

Етап 1. Організаційний момент

Мета: налаштувати учнів на продуктивну працю.

Приєм: привітання, повідомлення мети і теми уроку.

Етап 2. Мовленнєва зарядка

Мета: ввести учнів у іншомовне середовище.

Приєм: відповіді на запитання вчителя.

II. Основна частина заняття

Етап 1. Перевірка домашнього завдання

Мета: перевірити готовність учнів до уроку.

Приєм: перевірка вправ 3-5 с.51; вправ 7-10 с.78 з робочого зошита.

Етап 2. Узагальнення матеріалу з теми

Мета: підготувати учнів до написання контрольного тесту;

Приєм: створення учнями власних ментальних карт.

Етап 3. Покращення навичок говоріння

Мета: покращити монологічне мовлення учнів.

Приєм: висловлення власних думок учнів; виконання вправ 3, 5 с. 53.

III. Заключна частина уроку

Етап 1. Домашнє завдання

Мета: якомога краще підготуватись до написання контрольного тесту.

Приєм: виконання вправ на с. 56 з підручника.

Етап 2. Підсумки уроку

Мета: оцінити роботу учнів на уроці, підсумувати пройдений матеріал.

Приєм: усна бесіда, оцінювання.

План-конспект уроку в 5 класі (22.11.2021)

Тема: Places.

Мета:

- практична: перевірити рівень знань учнів з модуля;
- освітня: поглибити знання учнів;
- розвивальна: розвивати інтелектуальний рівень учнів;
- виховна: виховати в учнів почуття відповідальності.

Тип: комбінований.

Обладнання: аркуші для тестування.

Хід уроку

I. Вступна частина уроку

Етап 1. Організаційний момент

Мета: налаштувати учнів на продуктивну і активну працю.

Приєм: привітання; повідомлення мети уроку; організаційний момент перед написанням контрольної роботи.

II. Основна частина уроку

Етап 1. Узагальнення і систематизація знань

Мета: проконтролювати рівень знань учнів; перевірити успішність дослідження.

Приєм: написання контрольного тесту (див. Додаток Б).

III. Заключна частина уроку

Етап 1. Домашнє завдання

Мета: підготуватись до наступного уроку.

Приєм: підготовка в парах презентацій про Шотландію.

Етап 2. Підсумки уроку

Мета: підвести підсумки.

Приєм: усна бесіда.